

สารนิพนธ์

เรื่อง แนวความคิดที่ปรากฏในภาพแมวของอุตงะระวะ कुนิโยะชิ

โดย

นายปราชญา แก้วสงศรี

รหัสนักศึกษา 05580683

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของอักษรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

เรื่อง แนวความคิดที่ปรากฏในภาพแมวของอุตะงะวะะ คุนิโยะชิ

โดย

นายปราชญา แก้วสงศรี

รหัสนักศึกษา 055080683

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา 450109 การศึกษาเอกเทศ

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของอักษรศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร

ชื่อสารนิพนธ์	แนวความคิดที่ปรากฏในภาพแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ
ผู้เขียน	นายปราชญา แก้วส่งศรี
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์	อาจารย์นวัต เลิศแสวงกิจ
สาขาวิชา	เอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์เรื่องแนวความคิดที่ปรากฏในภาพแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวความคิดของคนญี่ปุ่นเกี่ยวกับแมวที่ใช้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพวาดแมว โดยศึกษาจากผลงานภาพพิมพ์อุกิโยะของศิลปินชาวญี่ปุ่น อุตะงะวะ คุนิโยะชิ ในสมัยเอโดะ ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลด้านแนวความคิด ความเชื่อและตำนานเรื่องแมวของญี่ปุ่น

ผลการศึกษาพบว่า ภาพแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ สะท้อนแนวความคิดเรื่องแมวของชาวญี่ปุ่นโดย สามารถแบ่งแมวออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แมวธรรมดา ที่คนญี่ปุ่นนิยมเลี้ยงมาตั้งแต่สมัยนารา เพื่อเอาไว้จับหนูที่เข้ามาทำลายสิ่งของ คนญี่ปุ่นจึงยกย่องให้แมวเป็นสัตว์มงคล โดยแมวสายพันธุ์ Japanese Bobtail เป็นแมวมงคลสำหรับคนญี่ปุ่น มีลักษณะเด่น คือ มีขน 3 สี คือ สีดำ น้ำตาลและขาว ทางสั้น มักปรากฏตัวในนิทานพื้นบ้านของญี่ปุ่น ต่อมาความนิยมในแมว Japanese Bobtail พัฒนาเป็นต้นแบบแมวกวักนำโชค หรือ มะเนะกิเนะโกะ ซึ่งถอดแบบลักษณะของแมวมงคลมาทั้งหมด โดยเฉพาะลักษณะทางสั้นกุดอันเป็นเอกลักษณ์ ในทางตรงกันข้ามจากลักษณะเด่นของแมว Japanese Bobtail ยังทำให้เกิดลักษณะของแมวปีศาจซึ่งสามารถแบ่งได้ 2 ชนิด คือ บาเคะเนะโกะ และ เนะโกะมะตะ มีลักษณะเด่นคือ มีหางยาว 2 หาง

คำสำคัญ : อุตะงะวะ คุนิโยะชิ, ภาพพิมพ์, แมว

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เรื่องแนวความคิดที่ปรากฏในภาพแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ เป็นส่วนหนึ่งของ
รายวิชา 450109 การศึกษาเอกเทศ (INDEPENDENT STUDY)

สารนิพนธ์ชิ้นนี้สามารถสำเร็จได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับการกรุณาอย่างสูงจาก อาจารย์ณวัต
เลิศแสวงกิจ อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ที่กรุณาให้คำแนะนำและให้คำปรึกษา ตลอดจนการปรับปรุง
แก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง จนทำให้งานวิจัยในครั้งนี้เสร็จสมบูรณ์ ข้าพเจ้า
ขอขอบพระคุณอาจารย์อย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ และขอขอบคุณครอบครัว และเพื่อนๆ ที่คอยให้ความ
ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ตลอดจนให้กำลังใจ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้สำเร็จลุล่วง
ไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ หากมีข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาด
ประการใด ข้าพเจ้าก็ขออภัยไว้ ณ ที่นี้

ปราชญา แก้วสงศรี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
ขอบเขตการศึกษา.....	8
วิธีดำเนินการวิจัย	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
เอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแมวในประเทศญี่ปุ่นและความเชื่อ ของคนญี่ปุ่น	9
เอกสารเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นและภาพพิมพ์ไม้ในสมัยเอโดะ	11
เอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและผลงานของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ	12
3 ประวัติและผลงานของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ	15
ประวัติอุตะงะวะ คุนิโยะชิ	15

บทที่	หน้า
ผลงานภาพวาดแมวของอุตະงะวะ คุนิโยะชิ	21
4 วิเคราะห์ผลงานภาพวาดแมวของ อุตະงะวะ คุนิโยะชิ	30
5 ผลการศึกษา.....	41
บรรณานุกรม.....	43
ประวัติผู้วิจัย.....	45
แบบโอนลิขสิทธิ์สารนิพนธ์	46

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	Cat Sith.....	2
2	Yule Cat.....	3
3	แมววิเชียรมาศ.....	4
4	แมวทูลเพศ	4
5	มะเนะกิเนะโกะ	5
6	เนะโกะมะตะ	6
7	รูปเหมือนนุตะงะวะะ คุโนโยะชิ (Self-portrait) ล้อมรอบด้วยภาพผลงานของเขา.....	15
8	ภาพสตรีแบบบิจิงงะ ภาพพิมพ์แกะไม้ สมัย ค.ศ. 1830.....	16
9	Portrait of Chicasei Goyô (Wu Yong) (1827–1830).....	17
10	108 Heroes of the Suikoden.....	18
11	Gojo no bashi no zu.....	19
12	The Earth Spider Generates Monsters at the Mansion of Lord Minamoto Yorimitsu.....	20
13	Kingyo tsukushi.....	22
14	Dainagon Yukinari musume.....	23
15	Neko no Ateji.....	24
16	Spirit of the Cat Woman: Okabe.....	25

ภาพที่	หน้า
17 Gojusan eki Okazaki	26
18 Sonomama Jigichi Miyaukaiko Gojiusanhiki.....	26
19 Oo itai.....	27
20 Hayaku kimetai	28
21 Eri wo nukitai.....	29
22 Japanese Bobtail Cat.....	30
23 The Mysterious Cat from the 53 Stages (Utagawa Yoshifusa).....	31
24 วัดโกโตกุจิ	32
25 รูปปั้นแมวแก้วในวัดโกโตกุจิ	32
26 เหล่าแมวที่กำลังแสดงบทบาทสมมติในละครคาบูกิ (Utagawa Kuniyoshi).....	33
27 Oborozuki neko no sakari.....	34
28 Three Cats at an Indoor Party	34
29 รายละเอียดจากภาพ Sonomama Jigichi Miyaukaiko Gojiusanhiki.....	35
30 Actor triptychs	36
31 รายละเอียดจากภาพ Gojusan eki Okazaki	37
32 รายละเอียดจากภาพ Actor triptychs.....	37
33 โกะโตะกุ หรือ ขาดั่งหม้อ.....	38
34 Gotoku Neko (Toriyama Sekien).....	39

ภาพที่

หน้า

35	เนะโกะมะตะกำลังพนไฟ (Utagawa Kunisada).....	39
----	---	----

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

“แมว” หรือชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า "Felis Catus" จัดอยู่ในตระกูล Felidae เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม กินเนื้อเป็นอาหาร ถือกำเนิดขึ้นมาบนโลกกว่า 50 ล้านปีแล้ว มีรูปร่างขนาดเล็ก ลำตัวยาว ช่วงขาสั้น มีเขี้ยวและเล็บที่แหลมคมสามารถหดซ่อนได้ แมวเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของมนุษย์เมื่อ 9,500 ปีก่อน ซึ่งในแต่ละพื้นที่นั้นมีวัฒนธรรม ตำนาน หรือความเชื่อเกี่ยวกับแมวที่แตกต่างกันไป บางวัฒนธรรมเชื่อว่าแมวเป็นสัตว์มงคล นำความโชคดี ความสุข หรือสิ่งดี ๆ เข้ามาให้ แต่บางวัฒนธรรมเชื่อว่าแมวเป็นสัตว์อัปมงคล ชั่วร้าย และมักจะปรากฏในรูปแบบของผี หรือปีศาจ

แมวเริ่มเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของมนุษย์ วัฒนธรรม และความเชื่อ โดยพบหลักฐานการเข้ามาอยู่ร่วมกับมนุษย์ในวัฒนธรรมเมโสโปเตเมีย ราว 12,000 ปีก่อนคริสตกาล ต่อมาราว 9,500 ปีก่อนคริสตกาลพบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามามีบทบาทต่อคติความเชื่อของมนุษย์บนหมู่เกาะไซปรัส (Cyprus) โดยพบโครงกระดูกแมวถูกฝังภายในหลุมศพร่วมกับมนุษย์ เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของแมวที่เข้ามามีบทบาทในวัฒนธรรมและความเชื่อของมนุษย์ที่ชัดเจนที่สุดปรากฏในวัฒนธรรมอียิปต์ ราว 484 -425 ปีก่อนคริสตกาล คนอียิปต์เชื่อว่า แมวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ตั้งเทพเจ้า เนื่องจากคนอียิปต์สมัยก่อนนิยมเลี้ยงแมวและฝึกให้คอยจับหนูที่เข้ามาทำลายผลิตผลเกษตรกรรม และแมวก็ก็นำหน้าที่ได้ดีในการจับหนู ทำให้ผลิตผลเหล่านั้นปลอดภัยจากศัตรูพืชเช่นหนู และยังมีผลิตผลจำนวนมากขึ้น แมวจึงได้รับยกย่องเป็นเทพเจ้า นามของ “เทพีบาสเตต (Bastet)” เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ ที่ปรากฏในรูปลักษณะที่มีส่วนร่างกายเป็นคน และศีรษะเป็นแมว นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงแมวเพื่อจับหนูบนเรือส่งสินค้าด้วย จึงทำให้แมวแพร่กระจายไปสู่ดินแดนต่าง ๆ ที่ทำการติดต่อค้าขายในยุคนั้น เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อเรือเทียบท่า แมวก็กินจากเรือและไม่ได้กลับขึ้นมาบนเรืออีก (ntsfarm, 2555: ออนไลน์)

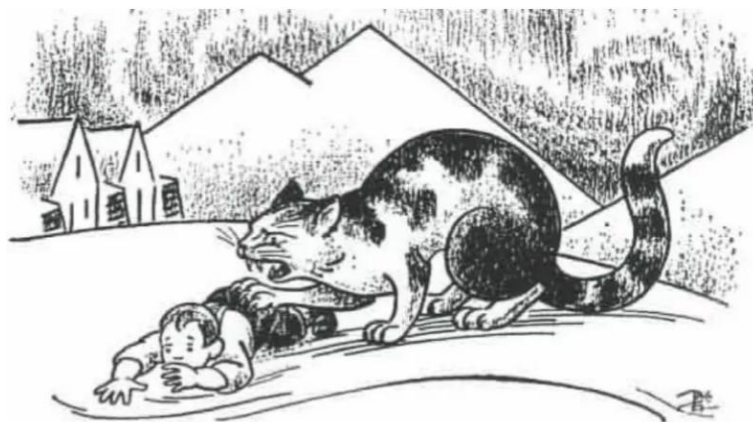
แต่เดิมในยุโรป แมวเป็นสัตว์เลี้ยงของชนชั้นสูง ต่อมาเกิดการแพร่ระบาดของหนู คนทั่วไปจึงนิยมเลี้ยงแมวกันมากขึ้น เพื่อใช้กำจัดหนูที่เป็นพาหะนำโรค ผนวกกับแมวที่ขึ้นเรือส่งสินค้าข้ามดินแดนมา ทำให้แมวมีจำนวนมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จำนวนของหนูจึงลดลง แต่แมวกลับเพิ่มมากขึ้น ทำให้แมวเริ่มไม่เป็นที่ต้องการของผู้คนอีกต่อไป คนยุโรปจึงทำทุกวิถีทางที่จะกำจัดแมวให้มีจำนวนน้อยลง จนเมื่อเข้าสู่ยุคกลาง แมวได้ถูกตีความหมายไปในทางตรงกันข้ามกับความเชื่อของคนอียิปต์ คนยุโรปมองว่าแมวเป็นสัตว์เลี้ยงของแม่มด โดยเฉพาะแมวดำ แมวเหล่านั้นจะมีพลังด้านมืด เหมือนกับเหล่าพ่อมดแม่มด หากใครเลี้ยงแมวก็น่าจะถูกประณามว่าเป็นแม่มด บ้างก็เชื่อว่าแมวเหล่านี้มีพลังของซาตาน เพราะเป็นสัตว์ลูกน้องของซาตาน ทำหน้าที่ขยับยั้งวิญญาณคนตายไปสู่สุคติ หากโดนกัดก็จะติดคำสาป และตายไปในที่สุด นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับแมวปรากฏขึ้นแตกต่างกันอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ในสกอตแลนด์และไอร์แลนด์ มีตำนานความเชื่อที่ว่าแมวดำที่มีลายสีขาวยูตรงหน้าอกหรือเรียกว่า “Cat Sith” (ภาพที่ 1) จะออกมาเดิน ๆ มอง ๆ ในตอนกลางคืน เพื่อขโมยวิญญาณของมนุษย์ และวิญญาณเหล่านั้นจะไม่สามารถไปสู่สุคติได้ นอกจากนี้เรื่องเล่าพื้นเมืองของไอร์แลนด์ กล่าวว่า แมวสามสีจะนำความโชคร้ายมาให้ (AMY SHOJAI, 2554: ออนไลน์) ส่วนไอซ์แลนด์มีความเชื่อเรื่องแมวปีศาจยักษ์ หรือ “Yule Cat” (ภาพที่ 2) ที่มักจะออกมาเที่ยวเดินมองตามเขตชนบทที่มีหิมะปกคลุม เพื่อหาเหยื่อมนุษย์ที่ไม่มีเสื้อผ้าตัวใหม่ใส่ก่อนเทศกาลคริสต์มาสมาเป็นอาหาร ในประเทศอังกฤษเชื่อว่าแมวจะกระโดดเข้าไปใกล้ ๆ กับเด็กทารกแล้วก็สับลมหายใจจนทำให้เด็กสำลักและตายไปในที่สุด เพราะมีความเชื่อว่าแมวเกิดอิจฉาเด็กทารกเกิดใหม่ ที่มาทำให้ความสำคัญของมันลดลงไป ส่วนในประเทศอิตาลีมีความเชื่อเรื่องแมวต่างออกไปในทางที่ดีคือ หากเจ้าสาวได้ยินเสียงจามของแมวในวันแต่งงานจะมีข่าวดีเกิดขึ้น (mentalfloss, 2560: ออนไลน์)

ภาพที่ 1 Cat Sith

ที่มา : Astadewa. (2561). CAT SIDHE (CAT SITH) SPIRIT. เข้าถึงเมื่อ 11 ตุลาคม 2561

เข้าถึงได้จาก <https://www.astadewa.com/cat-sidhe>

ภาพที่ 2 Yule Cat

ที่มา : Matt Pusatory. (2560). Iceland's Yule Cat will help you appreciate Christmas socks. เข้าถึงเมื่อ 11 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้จาก <http://www.khq.com/story/37133593/icelands-yule-cat-will-help-you-appreciate-christmas-socks>

จุดกำเนิดของแมวในเอเชียมีความเชื่ออยู่ 2 แบบ คือ 1.แมวข้ามดินแดนมาจากอียิปต์โดยผ่านเรือส่งสินค้าเช่นเดียวกับยุโรป 2.แมวมีอยู่ในเอเชียอยู่แล้ว ก่อนที่จะไปผสมพันธุ์กับแมวจากตะวันตกจนเกิดเป็นรูปลักษณ์แมวเอเชียในปัจจุบัน ในประเทศแถบเอเชียหลาย ๆ ประเทศมีความเชื่อเกี่ยวกับแมวอยู่ไม่น้อย ทั้งดีและไม่ดี

ประเทศจีน ในช่วงยุคกลาง คนจีนมีความเชื่อเช่นเดียวกับคนยุโรปว่า แมวดำเป็นสัตว์เลี้ยงของแม่มด บางคนก็เชื่อว่าเป็นร่างอวตารของแม่มดเอง นอกจากนี้ยังเชื่อว่า ถ้าแมวดำกระโดดข้ามศพศพจะฟื้นคืนชีพและกลายเป็นผีดูร้าย

ประเทศเกาหลี คนเกาหลีมีความเชื่อคล้ายกับคนไอซ์แลนด์ว่า ในคืนสุดท้ายของทุกปีจะมีแมวยักษ์ออกมาเดินมองตามหมู่บ้านและเมืองใหญ่ในเกาหลี

ในประเทศไทยมีการเลี้ยงแมวมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพื่อจับหนูที่มาทำลายผลผลิตทางการเกษตรเหมือนกับชาวอียิปต์ และป้องกันหนูมากัดแทะตำราและบันทึกต่าง ๆ ต่อมาในสมัยอยุธยาแมวได้รับยกย่องเป็นสัตว์ชั้นสูง และเป็นที่นิยมเลี้ยงกันในหมู่ขุนนาง เพราะมีความเชื่อว่าถ้าเลี้ยงแมวแล้วจะทำให้หน้าที่การงานดีขึ้น มียศสูง ฐานะร่ำรวย แต่ไม่ใช่แมวทุกตัวที่จะเป็นแมวมงคลดังนั้นในประเทศไทยจึงมีการจดบันทึกลักษณะของแมวให้คุณและแมวให้โทษ

- แมวให้คุณ (แมวมงคล) เช่น แมววิเชียรมาศ (ภาพที่ 3) มีลักษณะขนสั้นสีน้ำตาลอ่อน มีแต้มสีน้ำตาลไหม้บริเวณใบหน้า หูทั้งสองข้าง เท้าทั้งสี่ หาง และที่อวัยวะเพศ ดวงตาสีฟ้าสดใส เชื่อว่าหากเลี้ยงวิเชียรมาศจะทำให้ทรัพย์สินเพิ่มพูน

ภาพที่ 3 แมววิเชียรมาศ

ที่มา : Mutita Khuntee. (2560). แมววิเชียรมาศ (Siamese). เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2561
เข้าถึงได้จาก http://mutitakhuntee.blogspot.com/p/blog-page_85.html

- แมวอัปมงคล เช่น แมวทูลเพศ (ภาพที่ 4) มีลักษณะขนสีขาวยาวหน่นหางขอดหรือม้วน นัยน์ตาสีแดงเหมือนเลือด ชอบขโมยปากินในตอนกลางคืน เชื่อว่าหากเลี้ยงไว้จะทำให้เกิดความเดือดร้อนเป็นประจำ

ภาพที่ 4 แมวทูลเพศ

ที่มา : jaruwunak. (2556). แมวไทย ๒๓ ชนิด. เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2561. เข้าถึงได้จาก
<https://jaruwunak.wordpress.com/2013/04/14/%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B8%A7%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2-%E0%B9%92%E0%B9%93-%E0%B8%8A%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%94/>

ประเทศญี่ปุ่นเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับแมวที่สำคัญ เพราะแมวมักถือว่าเป็นสัตว์ที่อยู่คู่ประเทศญี่ปุ่นมาอย่างยาวนาน สังเกตได้จากภาพวาดหรือ

งานศิลปะมักปรากฏภาพแมวอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งในญี่ปุ่นก็มีความเชื่อเกี่ยวกับแมวทั้งดีและไม่ดี แมวเริ่มเข้ามาบงกชบพทในญี่ปุ่นช่วงคริสต์ศักราช 710 – 784 สมัยนารา (奈良時代, Nara period) ในสมัยนั้นตามวัดต่าง ๆ นิยมเลี้ยงแมวเพื่อคอยไล่หนูที่จะเข้ามาทำลายคัมภีร์ ตำราทางศาสนาที่สำคัญต่าง ๆ ทำให้แมวได้กลายเป็นสัตว์นำโชคตามความเชื่อของคนญี่ปุ่น จนเกิดเป็นรูปลัทธิของแมวนำโชคอย่าง “มะเนะกิเนะโกะ (招き猫, Maneki-Neko)” (ภาพที่ 5) รูปปั้นแมวที่มักตั้งอยู่หน้าร้านค้าต่าง ๆ ของญี่ปุ่นในปัจจุบัน เพื่อนำโชคลาภมาให้

ภาพที่ 5 มะเนะกิเนะโกะ

ที่มา : Holly Tse. (2561). 5 Interesting Facts About Maneki Neko (Lucky Cats or Fortune Cats). เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2561 เข้าถึงได้จาก <https://www.catster.com/lifestyle/maneki-neko-fortune-cat-5-interesting-facts>

ในอีกมุมหนึ่งคนญี่ปุ่นยังเชื่อว่าแมวที่มีอายุมากกว่า 100 ปี สามารถกลายร่างเป็นแมวผีที่เรียกว่า “บาเคะเนะโกะ (化け猫, Bakeneko)” และงอกหางออกมาเป็น 2 หาง จนกลายร่างเป็นแมวปีศาจ “เนะโกะมะตะ (猫又, Nekomata)” (ภาพที่ 6) เพื่อกลืนกินร่างของคนชราตามบ้านต่าง ๆ ในยามค่ำคืน (gpinkupanter, 2561: ออนไลน์) และความเชื่อเหล่านี้ได้ถูกบันทึกลงในหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่าง ตำรา หนังสือวรรณคดี และภาพวาด

ภาพที่ 6 เนะโกะมะตะ

ที่มา : 豆知識・小ネタ 妖怪図鑑まとめ. (2555). 猫又(ねこまた). เข้าถึงเมื่อ 30 กันยายน 2561 เข้าถึงได้จาก <http://logdiary6611.blog.fc2.com/blog-entry-217.html?sp>

ประเทศญี่ปุ่น ในช่วงคริสต์ศักราช 1603 – 1868 สมัยเอโดะ (江戸時代, Edo period) ในสมัยนั้น โดกุงะวะ อิเอยาสุ เป็นผู้ปกครองประเทศ ซึ่งอดีตเป็นโตเมียวตระกูลโดกุงะวะ ขึ้นมายึดอำนาจจักรพรรดิและปราบโตเมียวที่สร้างความไม่สงบสุขให้บ้านเมือง ทำให้สมัยเอโดะเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองในญี่ปุ่นไร้สงครามทั้งภายในและภายนอกประเทศ คนญี่ปุ่นจึงมีเวลาทำกิจกรรมอื่น ๆ มากขึ้น ที่เห็นได้ชัดคือ การพัฒนาวัฒนธรรมในหลายด้าน เช่น ด้านวรรณกรรม เกิดนักกวี นักประพันธ์ที่สร้างสรรค์บทกลอน นวนิยายที่มีเนื้อหาดลก เสียดสีสังคม เข้าถึงกลุ่มคนได้มากขึ้น ด้านสถาปัตยกรรม มีการแต่งเติม หรือบูรณะสิ่งปลูกสร้างในสมัยก่อนให้ดีขึ้น อาทิ ปราสาทนางาซาจิตรกรรม เกิดเทคนิคสร้างสรรค์ผลงานศิลปะแบบใหม่ขึ้น คือ ศิลปะภาพพิมพ์แกะไม้ หรือ อุกิโยะเอะ ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมากในสมัยเอโดะ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มจิตรกรสกุลช่างต่าง ๆ ที่มีอุดมคติในการสร้างผลงานเพื่อสื่อความรู้สึก วิถีชีวิต ปัญหาสังคม ความเชื่อ ความงาม ธรรมชาติ ซึ่งในยุคเอโดะมีสกุลช่างที่โด่งดังอยู่หลายสำนัก เช่น สกุลช่างคาโน (狩野派, Kanou-Ha) สกุลช่างนางาซากิ (長崎派, Nagasaki-Ha) และ สกุลช่างอุตะงะวะ (歌川派, Utagawa-Ha) เป็นต้น (กำจร สุนพงษ์ศรี, 2551: 151-178)

อุกิโยะเอะ (浮世絵, Ukiyo-e) มีความหมายถึง “ภาพของโลกที่ล่องลอย” หรือ “โลกที่มีความไม่แน่นอน” “โลกมายา” ซึ่งในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 การวาดภาพแนวอุกิโยะเอะ ใช้วิธีการวาดธรรมดา ต่อมาผลงานศิลปะด้านจิตรกรรมได้รับความนิยม เนื่องจากมีผู้ต้องการซื้อ

ขึ้น แต่ด้วยกรรมวิธีการวาดแบบเดิมที่ซ้ำ ต้องวาดทีละภาพ ทำให้เสียเวลา มีราคาแพง และไม่ทันต่อความต้องการของผู้คน จึงมีคนนำเทคนิคการพิมพ์จากแม่พิมพ์แกะไม้มาใช้ ซึ่งสามารถสร้างผลงานเลียนแบบงานจิตรกรรมได้ใกล้เคียงกับของจริง และยังสามารถผลิตผลงานได้รวดเร็ว ราคาถูกลง ภาพพิมพ์แกะไม้อุคิโยะเอะจึงได้รับความนิยมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 จนถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 และค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลง

ผลงานภาพพิมพ์แกะไม้อุคิโยะเอะ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสามัญชนทั่วไปในสมัยเอโดะ ซึ่งเข้าใจได้ง่าย ไม่มีความซับซ้อน จึงเป็นที่นิยมในหมู่คนชนชั้นกลาง เช่น ชาวนา ช่างฝีมือ และคนชนชั้นล่าง เช่น พ่อค้า ต่อมาเนื้อหาของผลงานเริ่มมีความแปลกใหม่มากขึ้น เช่น ผลงานภาพพิมพ์ของ “อุตะงะวะ คุนิโยะชิ (歌川国芳, Utagawa Kuniyoshi)” จิตรกรภาพพิมพ์แกะไม้อุคิโยะเอะที่สำคัญ และมีชื่อเสียงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผลงานของศิลปินผู้นี้ส่วนหนึ่งจะกล่าวถึงแมว ซึ่งเป็นผลงานที่มีเอกลักษณ์ของคุนิโยะชิ จากการใช้แมวแทนมนุษย์เป็นตัวละครในการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ และสื่อสัญลักษณ์ของแมวตามความเชื่อของคนญี่ปุ่นได้หลายรูปแบบผ่านผลงานภาพพิมพ์ ซึ่งแตกต่างจากผลงานของศิลปินท่านอื่นในสมัยนั้นที่มักจะวาดเกี่ยวกับมนุษย์ นักรบซามูไร หรือธรรมชาติ ต้นไม้ ภูเขา ลำธารต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาพวาดธรรมดา ไม่มีความแปลกใหม่ ผลงานของคุนิโยะชินั้นเปรียบเสมือนหลักฐานทางประวัติศาสตร์อีกหนึ่งประเภทที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแมวที่มีต่อวัฒนธรรมและความเชื่อของคนญี่ปุ่นตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

อุตะงะวะ คุนิโยะชิ มีชีวิตอยู่ระหว่างปี ค.ศ. 1798-1861 เป็นศิลปินที่มีชื่อเสียงในการทำภาพอุคิโยะเอะ ด้วยเทคนิคแกะพิมพ์ไม้และระบายสี ในสกุลช่างอุตะงะวะ (Utagawa school) โดยเรื่องราวที่คุนิโยะชินิยมทำมาสร้างสรรค์ผลงาน ได้แก่ ภาพทิวทัศน์ ภาพสาวงาม ภาพนักแสดงคาบูกิ ภาพแมว และตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ต่าง ๆ มีการแบ่งชุดผลงานของคุนิโยะชิ ตามลักษณะของผลงานและเรื่องราวที่ปรากฏในภาพเป็น 23 ชุด เช่น ภาพชุดวีรบุรุษ ภาพนักกายกรรมและนักมายากล ภาพสัตว์ ภาพเด็ก ภาพการ์ตูน เป็นต้น

ภาพแมวของคุนิโยะชิ มักสอดแทรกเป็นองค์ประกอบปรากฏในภาพเกือบทุกชุด ทั้งนี้ภาพชุดที่ปรากฏแมวเป็นจุดสนใจหรือเป็นตัวเอกของภาพ เช่น ภาพชุดปลาทอง (Set of Goldfish / kingyo tsukushi) ในภาพร้อยเรื่องสยองขวัญ (One Hundred Horrible Stories), ภาพพี่น้อง (Brother Pictures for Comparison / E-Kyodai awase kagami), ภาพอักษร (Cat Homophones / Neko no ateji) เป็นต้น ส่วนภาพชุดที่ปรากฏภาพแมวจำนวนมากที่สุด คือ ภาพชุดพิมพ์บนพัด ปรากฏรูปแมวที่มีความสวยงามและตกลงบนชั้น จำนวน 23 ภาพ ซึ่งภาพแมวที่ปรากฏในผลงานของ คุนิโยะชินั้นมีทั้งแต่งกายและมีกิริยาท่าทางเลียนแบบมนุษย์ ภาพแมวที่ขดตัวไปภาพเป็นอักษรภาพ ภาพแมวที่

ปรากฏกายคล้ายปีศาจ เป็นต้น การปรากฏภาพแมวที่ลักษณะต่าง ๆ นี้ อาจสะท้อนให้เห็นถึงคติความเชื่อและแนวความคิดเรื่องแมวของผู้คนในสมัยเอโดะที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานของคุนิโยะชิ ตลอดจนศิลปินท่านอื่น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าในแต่ละวัฒนธรรมนั้น ให้คำนิยาม คุณค่า ความเชื่อเกี่ยวกับแมว เป็นทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดี สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับแมวของคนญี่ปุ่น ได้ปรากฏอยู่ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ อาทิ หนังสือ ตำรา รวมไปถึงภาพวาดของศิลปินชาวญี่ปุ่นอย่าง อุตะงะวะ คุนิโยะชิ ที่ใช้แมวเป็นตัวสื่อสารความเชื่อเกี่ยวกับแมวผ่านผลงานภาพพิมพ์ ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสงสัยว่า แมวในความเชื่อของคนญี่ปุ่น มีที่ประเภท อะไรบ้าง และมีที่มาของเรื่องราวความเชื่อเหล่านั้นอย่างไร จากภาพวาดเกี่ยวกับแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจความเชื่อเกี่ยวกับแมวของคนญี่ปุ่นในสมัยเอโดะ
2. เข้าใจแนวความคิดที่ส่งอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

ขอบเขตของการศึกษา

ผลงานภาพวาดแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ ในสมัยเอโดะ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กำหนดหัวข้อและประเด็นที่ต้องการศึกษา
2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของคนญี่ปุ่นที่มีต่อแมว และผลงานภาพพิมพ์ในสมัยเอโดะของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ
3. ศึกษาประวัติศาสตร์ของแมวในญี่ปุ่นและแนวความคิด ความเชื่อของคนญี่ปุ่นที่มีต่อแมวในสมัยเอโดะ
4. วิเคราะห์ภาพพิมพ์ตามแนวความคิด ความเชื่อของคนญี่ปุ่น
5. รวบรวมข้อมูลและสรุปในรูปแบบงานวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 เอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแมวในประเทศไทยและความสำเร็จของคนญี่ปุ่น

จิราภรณ์ วิหวา และ สลิลลา มหันต์เชิดชูวงศ์ (2556) เขียนหนังสือเรื่อง “เหมียวอิน เจแปน” โดยกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแมวกวักว่า แมวกวัก หรือ มะเนะกิเนะโกะ เป็นแค่วัตถุ มงคลเฉพาะทางเรื่องการเลี้ยงไหม เพราะแมวเป็นสัตว์ที่ช่วยไล่หนูที่มากินผลผลิตทางการเกษตร แต่เมื่อการเลี้ยงไหมซบเซา แมวกวักก็เลยได้เลื่อนขั้นมาเป็นวัตถุมงคลทางการค้า จนปัจจุบันหันหน้า ไปทางไหนก็มีแต่แมวสีขาวคอยกวักมือเรียกให้เข้าร้าน ที่มาของการบูชาแมวกวักในญี่ปุ่น มีตำนานเล่า ไว้หลายรูปแบบ หนึ่งในตำนานที่ผู้แต่งรู้สึกสนุกที่สุดก็คือ ตำนานของวัดโกโตกุจิ

ย้อนกลับไปในสมัยเอโดะ ยุคเก่าแก่ของญี่ปุ่น วัดโกโตกุจิดั้งอยู่ที่ทิศตะวันตกของโตเกียวแห่งนี้ มีนักบวชชราคนหนึ่งอาศัยอยู่ลำพัง ร่วมกับแมวตัวหนึ่งที่ชื่อทามะ แม้จะยากลำบาก นักบวชชรายัง อุตส่าห์แบ่งอาหารให้กับมันในฐานะเพื่อนยาก วันหนึ่งอากาศหนาวมาก แม้กระทั่งจะหาใบชามาชง เพื่อความอบอุ่นก็ยังมี นักบวชชรา รู้สึกเศร้าใจมาก วันนั้นเองที่ ออิ นะโอะทะกะเกะ โดเมียวผู้ครอง แคว้นผ่านไปหลบฝนอยู่ใต้ต้นไม้แถวหน้าวัด เขาเห็นทามะนั่งอยู่ที่หน้าประตูวัดและทำท่ากวักมือเรียก ขณะที่โดเมียวเดินออกมาจากต้นไม้ตัวเอง ก็ปรากฏว่ามีฟ้าผ่าลงมาที่ต้นไม้ที่พอดิ ด้วยความรู้สึก อยากขอบคุณแมวที่ช่วยให้เขารอดชีวิตมาได้ จึงบริจาคเงินจำนวนมากเพื่อบูรณะวัดให้กลับมาเฟื่องฟู อีกครั้ง ต่อมาเมื่อทามะตาย นักบวชชราเสียใจมากจึงสร้างหลุมศพให้ หลังจากนั้นจึงสร้างอาคารแมวกวักและของมงคลเรียกความสุขที่เป็นรูปแมวยกมือขึ้นหนึ่งข้าง นี่จึงเป็นที่มาลักษณะท่าทางของแมวกวัก

ชิเอโกะ อิโรตะ (2553) เขียนหนังสือเรื่อง “สิ่งมงคลญี่ปุ่น” โดยกล่าวถึงความหมายของแมวกวักว่า แมวกวัก ถือเป็นตัวแทนของบรรดาสัตว์มงคล วัสดุที่ใช้ทำก็มีหลากหลาย เช่น เปเปอร์มาเช่ ดินเผา พลาสติก หรือไม้แกะสลักเป็นเครื่องรางที่ได้รับความนิยมมาตั้งแต่สมัยโบราณ

แมวที่ยกขาขวาจะนำโชคด้านการเงิน ส่วนตัวที่ยกขาซ้ายจะช่วยเรื่องการติดต่อกับคน ดังนั้นแมวที่ยกขาซ้ายจึงเหมาะสำหรับร้านค้าที่ต้องการเรียกลูกค้าเข้าร้านมาก ๆ นอกจากนี้ก็ยังมีคนที่ระดับแมวรักเป็นคู่อีกด้วย โดยถือเคล็ดว่าขาข้างที่ยกขึ้นต้องกันออกด้านนอก

ปัจจุบันเนื่องจากความนิยมในเรื่องของฮวงจุ้ย ทำให้มีการผลิตแมวรักสีต่าง ๆ ออกมาวางขาย แต่ปกติแล้วแมวรักจะต้องเป็นแมวสามสี คือ สีดำ น้ำตาล และขาว โดยเชื่อกันมาแต่โบราณว่าจะรักเอาโชคดีมาให้ และยังมีความเชื่อที่สืบทอดกันมากล่าวไว้ว่า หากนำแมวสามสีลงเรือไปด้วยจะรอดพ้นจากภัยอันตราย และถ้าแมวนอนหลับสบายก็แสดงว่า อากาศจะปลอดโปร่ง แต่ถ้าแมวส่งเสียงร้องรบกวนแสดงว่าจะเกิดพายุ นอกจากนี้ยังช่วยไล่หนูที่จะมากินอาหารอีกด้วย

วรรณพร ผมทอง (2559) เขียนหนังสือเรื่อง “แมวครองโลก” โดยกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของแมวในประเทศญี่ปุ่นว่า แมวถือว่าเป็นสัตว์ที่อยู่คู่ประเทศญี่ปุ่นมาอย่างยาวนาน สังเกตได้จากภาพวาดหรืองานศิลปะมักจะมีแมวเป็นส่วนหนึ่งอยู่เสมอ ๆ ซึ่งคนญี่ปุ่นมีความเชื่อเกี่ยวกับแมวทั้งด้านดีและไม่ดีด้วยเช่นกัน ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่า แมวเข้ามาในประเทศพร้อม ๆ กับการเข้ามาของพุทธศาสนา โดยผ่านเข้ามาทางประเทศจีนและประเทศเกาหลี ในสมัยก่อนวัดทุกวัดจะต้องเลี้ยงแมวไว้เพื่อจับหนูที่เข้ามาแทะคัมภีร์และตำราต่าง ๆ นอกจากนี้แมวยังช่วยป้องกันบันทึกทางประวัติศาสตร์ไม่ให้ถูกหนูแทะอีกด้วย ส่วนความเชื่อของคนญี่ปุ่นสมัยโบราณนั้นเชื่อว่า แมวหางยาวเป็นแมวปีศาจ เป็นแมวที่ไม่เป็นมงคลหรือที่เรียกกันว่า Nekomata เนะโกะมะตะหรือแมวผี มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า เมื่อแมวบางตัวมีอายุมากขึ้นก็จะมีตบะสูงขึ้นด้วย ทำให้กลายเป็นแมวผีที่มีหางยาว แยกออกเป็นสองหางได้ และสามารถยืนด้วยสองขาหลังได้ อีกทั้งยังเชื่อว่าหางของเนะโกะมะตะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดเพลิงไหม้ จึงทำให้มีการตัดหางแมวให้สั้นลงเพื่อจะได้ไม่กลายเป็นเนะโกะมะตะ

เหมพันธ์ เหมวรรณันท์ (2548) เขียนหนังสือเรื่อง “แมว” โดยกล่าวถึงแมวสายพันธุ์หนึ่งในประเทศญี่ปุ่นว่า แมวพันธุ์ Japanese Bobtail เป็นแมวญี่ปุ่น แพร่หลายร่วมร้อยปีแล้ว ในบริเวณวัดโกโตกุจิ กรุงโตเกียว จะปรากฏภาพวาดของแมวพันธุ์นี้ให้เห็นอยู่หลายแห่ง โดยอยู่ในท่าที่ทรงเลียบตั้งขึ้น ชาวญี่ปุ่นจึงให้ชื่อแมวนี้ว่า มะเนะกินะโกะ (Manekineko) ซึ่งเป็นต้นแบบให้กับรูปปั้นแมวกวักในเวลาต่อมา แมวสายพันธุ์นี้จัดเป็นแมวที่เป็นมิตรกับผู้คน รูปร่างเรียวยาวเล็ก เมื่อมองวัตถุ ม่านตาจะไม่เปิดเต็มที่ ศีรษะเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านข้างคลื่นโค้งแบบสุภาพ โครงกระดูกมีรูปร่างใหญ่ ใบหูที่ใหญ่ตั้งชูขึ้น หางสั้น ช่วงขาหลังยาวกว่าขาหน้า ขนที่หางจะหนาและยาวกว่าขนที่ลำตัว จัดเป็นแมวประเภทขนสั้น มีความฉลาด เขียวปัญญาดี เรียนรู้ได้เร็ว ชอบทำเสียงร้องซ่าบ้อย ๆ คล้ายแมวไทย

Gpinkupanter (2561) แมวได้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยโบราณ ย้อนไปยุคสมัยโจมง ยุคเริ่มแรกของประเทศญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นเริ่มต้นเลี้ยงสุนัขเพื่อใช้ล่าสัตว์ แต่ยังไม่มีการเลี้ยงแมวที่กล่าวถึงแมว ต่อมาก็มีการสันนิษฐานว่าในประเทศญี่ปุ่นเริ่มมีแมวในสมัยยาโยอิ จากการค้นพบโครงกระดูกแมวใต้ซากโบราณวัตถุซึ่งกำเนิดในยุคนั้นในจังหวัดนางาซากิ

ในสมัยนาราถือเป็นจุดเริ่มต้นของบทบาทของแมวในสังคมญี่ปุ่น แมวได้กลายเป็นสัตว์เลี้ยงที่คอยปกป้องคัมภีร์หรือหนังสือเล่มสำคัญจากหนูที่เข้ามาจากประเทศจีน ทั้งยังช่วยป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อกาฬโรคที่มีหนูเป็นพาหะ นับแต่นั้นแมวก็ได้ถูกบันทึกลงในหนังสือและปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ และได้เกิดความเชื่อว่าแมวเป็นสัตว์นำโชคจนถึงทุกวันนี้ แต่ทว่าแมวในยุคนั้นไม่ได้ถูกเลี้ยงด้วยความรักความเอาใจใส่เหมือนแมวบ้านในปัจจุบัน เพราะผู้คนนิยมเลี้ยงแมวเพื่อล่าหนูเป็นหลัก ไม่ใช่เพื่อความเพลิดเพลิน จึงนิยมเลี้ยงแบบปล่อยนอกร้านมากกว่าเลี้ยงในบ้าน

2.2 เอกสารเกี่ยวกับศิลปะญี่ปุ่นและภาพพิมพ์ไม้ในสมัยเอโดะ

มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์ (2532) เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่น” โดยกล่าวถึงภาพพิมพ์ไม้อุกิโยะเอะว่า ภาพพิมพ์ไม้เป็นผลงานประณีตศิลป์ที่เป็นที่ชื่นชมในหมู่สามัญชนทั่วไป ภาพพิมพ์ไม้ถือกำเนิดมาจากงานจิตรกรรมพื้นบ้านโดยสกุลช่างอุกิโยะเอะ (ค.ศ. 1760 - 95) ที่มีชื่อเสียง คำว่า “อุกิโยะเอะ” หมายถึง ภาพแห่งโลกมายา หรือภาพแห่งความฟุ้งเฟ้อสนุกสนาน ถือกำเนิดขึ้นในสมัยโชกุนโตกูงาวะ แม่ผู้ก่อตั้งสกุลช่างดังกล่าวจะมีเชื้อสายขุนนาง แต่ทว่าศิลปินในสกุลอุกิโยะเอะ ก็มักจะวาดภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสามัญชนในสมัยใหม่ ภาพดังกล่าวมักเป็นภาพเล่าเรื่องชีวิตของชนชั้นกลางและชั้นต่ำ ใช้บรรยากาศทั้งในเมืองหลวงและในชนบท ภาพเล่าเรื่องชีวิตประจำวัน ตลอดจนฉากและสถานที่ที่รู้จักกันดี แต่ภาพที่นิยมมากมักเป็นภาพของนักแสดงละครที่มีชื่อเสียง ภาพมูมึสึราบายามเย็นและคำคืน เป็นต้น ภาพเหล่านี้กลายเป็นของแปลกใหม่และนิยมกันในหมู่ชนชั้นใหม่ในสังคมที่มีทุนทรัพย์

ยุทธะ ทะชะวะ (2529) เขียนหนังสือเรื่อง “ประวัติวัฒนธรรมญี่ปุ่น : ภาพโดยทั่วไปอย่างกว้าง ๆ ” แปลโดย ดร.ปริยา อิงคาภิรมย์ ได้กล่าวถึงภาพพิมพ์ไม้อุกิโยะเอะว่า อุกิโยะเอะ หมายถึง ชีวิตและความเป็นอยู่ของคนทั่วไปในสมัยนั้น อุกิโยะเอะ เป็นสไตล์การวาดภาพชนิดหนึ่งซึ่งคิดขึ้นโดย ฮะชิคะวะ โมะโรโอะโนะบุ ในราวปี ค.ศ.1681 โมะโรโอะโนะบุใช้ชีวิตกับพวกชนชั้นธรรมดา แลมีความรู้สึกร่วมกับชนชั้นเหล่านี้ เขาประสบความสำเร็จในการเพิ่มคุณค่าด้านความสวยงามให้กับการวาดภาพประเภทนี้ จนทำให้ภาพดังกล่าวกลายเป็นชื่อศิลป์ทั่วไปที่คนรู้จักกันดี ลักษณะของ อุกิโยะเอะ มักจะ

วางขายถูก ๆ เป็นโหล ๆ หรือไม่ก็เป็นภาพพิมพ์ในกรอบไม้ ซึ่งหาซื้อได้อย่างง่ายดาย ต่อมาก็มีการแต่งเติมทำให้สวยงามมากขึ้น เพื่อจะได้ขายดี ในตอนแรก ภาพที่ปรากฏเป็นเพียงภาพพิมพ์สีขาวดำธรรมดา แต่ต่อมาก็มีภาพพิมพ์ “สีแดง” โดยใช้สีแดงเป็นสีหลักและเพิ่มสีเหลืองและสีเขียวเข้ามาด้วย จึงกล่าวได้ว่าเป็นศักราชใหม่แห่งการวาดภาพของญี่ปุ่น

James Jackson Jarves (2545) เขียนหนังสือเรื่อง “ข้าเลี้ยงแลศิลปะญี่ปุ่น” แปลโดย กิติมา อมรทัต ได้กล่าวถึงศิลปะญี่ปุ่นว่า ศิลปะของญี่ปุ่นนั้น เอาใจใส่ต่อส่วนประกอบของศิลปะน้อย แต่เอาใจใส่มากที่สุดที่จะให้แรงคล้อยอย่างมีชีวิตชีวาด้วยการทำให้เป็นไปตามอุดมคติในระดับสูงสุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชาวญี่ปุ่นถือว่าศิลปะคือหน้าที่ทางด้านจิตวิญญาณที่สูงที่สุดของมนุษย์ จะกระตุ้นความรู้สึกทางจิตใจของเขามากกว่าความรู้สึกทางร่างกายและจะทำหน้าที่ของตนได้อย่างดีที่สุด เมื่อมันมีผลกระทบต่อจินตนาการโดยใช้ความสามารถในการชี้แนะอันไม่จำกัดมากกว่าที่จะทำความพอใจให้แก่ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ด้วยการใช้ความชำนาญอย่างดีในการลอกเลียนแบบให้เหมือนของจริงลงไปตรง ๆ

Nine-thing glass (2556) เขียนบทความเรื่อง “ศิลปะของญี่ปุ่น” โดยกล่าวถึงภาพพิมพ์แกะไม้ว่า ภาพพิมพ์แกะไม้ในประเทศญี่ปุ่น (木版画, Woodblock printing in Japan) เป็นวิธีที่ใช้ในการสร้างงานศิลปะที่เรียกว่า “ภาพอุกิโยะ” และใช้อย่างแพร่หลายในการพิมพ์หนังสือในช่วงเวลาเดียวกัน การพิมพ์แกะไม้เป็นสิ่งที่ทำกันในประเทศจีนมาเป็นเวลาหลายร้อยปีในการพิมพ์หนังสือ ก่อนที่จะมีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์ขึ้น แต่ไม่ได้นำมาใช้ในประเทศญี่ปุ่นจนกระทั่งมาถึงสมัยเอโดะ (ค.ศ. 1603-ค.ศ. 1867) วิธีการพิมพ์ก็คล้ายคลึงกันกับที่เรียกว่าแกะไม้ในการสร้างพิมพ์ทางตะวันตก

2.3 เอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและผลงานของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

กุลภัทร กล้าธนากาญจน์ (มปป.) เขียนหนังสือเรื่อง “UTAGAWA KUNIYOSHI” โดยกล่าวถึงประวัติของอุตะงะวะ คุนิโยะชิว่า อุตะงะวะ คุนิโยะชิ เป็นศิลปินภาพพิมพ์แกะไม้อุกิโยะของสำนักศิลปินอุตะงะวะชื่อดังในญี่ปุ่น เดิมชื่อว่าโยะชิชะบุโร เป็นบุตรของช่างซ่อมไหม เกิดในปี 1797 เติบโตมาพร้อมกับพรสวรรค์ เขาช่วยกิจการของบิดาเป็นผู้ออกแบบลาย ซึ่งประสบความสำเร็จในวัยเด็ก รวมถึงการที่เขาได้แรงบันดาลใจในช่วงอายุ เพียงเจ็ดขวบจากภาพพิมพ์นักรบอุกิโยะรวมถึงภาพช่างฝีมือ สิ่งเหล่านี้ถูกสันนิษฐานว่า มีอิทธิพลต่อภาพพิมพ์ที่เขาสร้างในเวลาต่อมา ผลงานออกแบบที่เขาสร้างขึ้นในวัย 12 ปีนั้น ได้รับความสนใจจากอุตะงะวะ โทะโยะคุนิ ผู้เป็นจิตรกรภาพพิมพ์แกะไม้อุกิโยะผู้มีชื่อเสียง ทำให้ในปีค.ศ.1811 โยะชิชะบุโรได้เข้าไปฝึกงานการเขียนภาพในห้องเขียนภาพของ

โทะโยะคุนิจนได้กลายเป็นลูกศิษย์เอก เขาฝึกงานจนถึงปี ค.ศ.1814 จนได้รับชื่อว่า “คุนิโยะชิ” แล้วออกมาเป็นศิลปินอิสระ

Basil William Robinson (2525) เขียนหนังสือเรื่อง “Kuniyoshi : The Warrior Prints” โดยกล่าวถึงประวัติและผลงานของอุตะงะวะ คุนิโยะชิว่า อุตะงะวะ คุนิโยะชิ เริ่มงานอาชีพที่ดูท่าทางจะรุ่งเรือง แต่คุนิโยะชิผลิตผลงานเพียงไม่กี่ชิ้นระหว่างปี ค.ศ. 1818 ถึงปี ค.ศ. 1827 ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากการขาดผู้จ้างจากสำนักพิมพ์ และการที่จะต้องแข่งกับศิลปินผู้อื่นจากสำนักศิลปินอุตะงะวะด้วยตัวเอง แต่ในช่วงนี้คุนิโยะชิก็เริ่มเขียนภาพสตรีแบบที่เรียกว่า “บิจิงะ” และทดลองการเขียนลวดลายสำหรับผ้าผืนใหญ่ และการใช้แสงเงาที่พบในศิลปะจากทางตะวันตก แม้ว่าผลของการทดลองจะเป็นเพียงการเลียนแบบโดยปราศจากความเข้าใจในทฤษฎีการใช้อย่างลึกซึ้งก็ตาม คุนิโยะชิประสบกับความยากเข็ญจนถึงกับต้องทำการค้าขายเสื้อทะทมิที่ใช้แล้ว แต่คุนิโยะชิก็โชคดีเมื่อได้พบคุนิซะตะเพื่อนนักเรียนด้วยกันที่มีฐานะดี ที่คุนิโยะชิมีความรู้สึกว่าเป็นผู้มีฝีมือสูงกว่า ซึ่งเป็นผลทำให้คุนิโยะชิเพิ่มความพยายามขึ้นเท่าตัว ศิลปินสองท่านนี้ต่อมาก็ร่วมมือทำงานชุดด้วยกันหลายชุด

ระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1820 คุนิโยะชิก็สร้างงานบานพับภาพสามหลายชิ้นที่เริ่มที่จะแสดงเอกลักษณ์ที่เป็นของตนเอง ในปี ค.ศ. 1827 คุนิโยะชิก็ได้รับจ้างให้ทำงานชุดชิ้นสำคัญชุด “108 ผู้กล้าหาญแห่งซุอิโคะเต็งหรือ 108 Heroes of the Suikoden” ที่มาจากตำนานจีนที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายชื่อ “108 ผู้กล้าหาญแห่งเขาเหลียงซาน” ในภาพชุดนี้คุนิโยะชิเขียนภาพตัวเองแต่ละตัวบนกระดาษแผ่นเดียว และวาดลายสักซึ่งเป็นของใหม่ที่ต่อมามีอิทธิพลต่อแฟชั่นของเอโดะ ภาพชุดซุอิโคะเต็งกลายเป็นภาพชุดที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในเอโดะ ซึ่งทำให้ความต้องการงานเขียนภาพนักรบของคุนิโยะชิเพิ่มขึ้นตามไปด้วย และทำให้มีโอกาสได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม “อุกิโยะ” และกลุ่มวรรณกรรมสำคัญ ๆ

William Pearl (2006) จัดทำเว็บไซต์ www.kuniyoshiproject.com เพื่ออุทิศต่ออุตะงะวะ คุนิโยะชิ โดยรวบรวมผลงานภาพพิมพ์อุคิโยะเอะของ คุนิโยะชิ กว่า 5,000 รูป มีการจัดเรียงลำดับภาพตามตัวอักษรภาษาอังกฤษตัวแรกของชื่อผลงานที่แปลมาจากภาษาญี่ปุ่น ตั้งแต่ A-Z นอกจากนี้ยังจัดเรียงภาพตามประเภทเนื้อหาของผลงาน เช่น ภาพเด็ก ภาพสัตว์และพืช และภาพพิมพ์บนพัด เป็นต้น ในผลงาน 1 รูป จะอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาภาพวาดอย่างละเอียด บางรูปที่มีรายละเอียดเยอะ จะมีการตัดภาพออกเป็นหลายส่วนเพื่อให้ง่ายต่อการอธิบายรายละเอียดให้เข้าใจ

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงประวัติศาสตร์ของแมวและความเชื่อของชนญี่ปุ่นที่มีต่อแมวว่า แมวเริ่มเข้ามาในประเทศญี่ปุ่นพร้อมกับพุทธศาสนา โดยผ่านเข้ามาทางประเทศจีนและประเทศเกาหลี ซึ่งในสมัยก่อนวัดทุกวัดจะต้องเลี้ยงแมวไว้เพื่อจับหนูที่เข้ามาแทะคัมภีร์และตำราต่าง ๆ ต่อมาแมวได้รับยกย่องเป็นสิ่งมงคลสำหรับชนญี่ปุ่นในสมัยนั้น จนทำให้เกิดรูปปั้น มะเนะกิเนะโกะ หรือ แมวกวัก ชาวญี่ปุ่นมักนำรูปปั้นแมวกวักไว้หน้าร้าน เพราะเชื่อว่าจะคอยเรียกลูกค้า เรียกโชคลาภ โชคดี ให้เข้ามา นอกจากนี้คนญี่ปุ่นยังเชื่ออีกว่า แมวหางยาวเป็นแมวปีศาจ เป็นแมวที่ไม่เป็นมงคลหรือที่เรียกกันว่า โนะโกะมะตะ และเชื่อว่าหางของเนะโกะมะตะเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดเพลิงไหม้ จึงทำให้มีการตัดหางแมวให้สั้นลงเพื่อจะได้ไม่กลายเป็นเนะโกะมะตะ

ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาและผลงานของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ พบว่า อุตะงะวะ คุนิโยะชิ เป็นศิลปินภาพพิมพ์แกะไม้อุกิโยะของสำนักศิลปินอุตะงะวะ เดิมชื่อว่าโยะชิซะบุโร เป็นบุตรของช่างย้อมไหม เกิดในปี 1797 ตอน 7 ขวบ เขาได้แรงบันดาลใจจากภาพพิมพ์นักรบอุกิโยะรวมถึงภาพช่างฝีมือ สิ่งเหล่านี้ถูกสันนิษฐานว่า มีอิทธิพลต่อภาพพิมพ์ที่เขาสร้างในอีกหลายผลงาน ต่อมา คุนิโยะชิ ได้รับความสนใจจากอุตะงะวะ โทะโยะคุนิ และได้เข้าไปฝึกงานการเขียนภาพและกลายเป็นลูกศิษย์เอก หลังจากนั้นคุนิโยะชิก็ออกมาเป็นศิลปินอิสระ และได้พบคุนิซะตะเพื่อนนักเรียนด้วยกันที่มีฐานะดี ที่คุนิโยะชิมีความรู้สึกว่าเป็นผู้มีฝีมือสูงกว่า ซึ่งเป็นผลทำให้คุนิโยะชิเพิ่มความพยายามขึ้นเท่าตัว ในปี ค.ศ. 1827 คุนิโยะชิก็ได้รับจ้างให้ทำงานชุดชิ้นสำคัญชุด “108 ผู้กล้าหาญแห่งซุอิโคะเต็ง” ทำให้ความต้องการงานเขียนภาพนักรบของคุนิโยะชิเพิ่มขึ้นตามไปด้วย และทำให้มีโอกาสได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม “อุกิโยะ”

ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะญี่ปุ่นและภาพพิมพ์ไม้ในสมัยเอโดะนั้น พบว่า การพิมพ์แกะไม้เป็นสิ่งที่ทำกันในประเทศจีนมาเป็นเวลาหลายร้อยปีในการพิมพ์หนังสือก่อนที่จะมีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์กันขึ้น แต่ไม่ได้นำมาใช้ในประเทศญี่ปุ่นจนกระทั่งมาถึงสมัยเอโดะ ได้เกิดภาพพิมพ์แกะไม้ที่เรียกว่า “อุกิโยะเอะ” ซึ่งเป็นสไตล์การวาดภาพชนิดหนึ่งซึ่งคิดขึ้นโดย ฮะชิซะวะ โมะโระโนะบุ ในราวปี ค.ศ. 1681 วิธีการพิมพ์ก็คล้ายคลึงกันกับที่เรียกว่าแกะไม้ในการสร้างพิมพ์ทางตะวันตก

บทที่ 3

ประวัติและผลงานของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

3.1 ประวัติอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

อุตะงะวะ คุนิโยะชิ เดิมชื่อ โยะชิซะบุโร่ (Yoshisaburo) เกิดเมื่อ ค.ศ. 1797 (ภาพที่ 7) เป็นบุตรชายของช่างย้อมผ้าไหม เขามีหน้าที่ออกแบบลวดลายและสีสันทนผ้าไหม ซึ่งประสบการณ์ในโรงย้อมผ้าไหมนี้ส่งอิทธิพลต่อผลงานของเขาในเวลาต่อมา นอกจากนี้ก็ยังกล่าวกันว่า คุนิโยะชิได้รับความประทับใจจากภาพพิมพ์นักรบอุกิโยะ และภาพช่างฝีมือและสามัญชนที่พบในคู่มือช่างมาตั้งแต่อายุได้ 7 - 8 ขวบ และอาจจะเป็นไปได้ว่าประสบการณ์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อภาพพิมพ์ผลงานของคุนิโยะชิช่วงเวลาต่อมา

ภาพที่ 7 รูปเหมือนอุตะงะวะ คุนิโยะชิ (Self-portrait) ล้อมรอบด้วยภาพผลงานของเขา

ภาพพิมพ์ไม้ ราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19

ที่มา : Ukiyo-e.org. (2012). A Self-portrait of the artist Kuniyoshi Surrounded by Figures from his

Sketches เข้าถึงเมื่อ 4 เมษายน 2562 เข้าถึงได้จาก

<https://ukiyo-e.org/image/famsf/3307201109600071>

โยะชิซะบุโรแสดงตนเองว่าเป็นผู้มีความสามารถวาดภาพมาตั้งแต่อายุได้เพียง 12 ปี จนเป็นที่สนใจของ อุตะงะวะ โทะโยะคุนิ (歌川豊国, Utagawa Toyokuni) ผู้เป็นจิตรกรภาพพิมพ์แกะไม้อุกิโยะ ผู้มีชื่อเสียง ในปี ค.ศ. 1811 โยะชิซะบุโรได้เข้าฝึกงานเขียนในห้องเขียนภาพของโทะโยะคุนิ อย่างเป็นทางการ และกลายเป็นลูกศิษย์เอกคนหนึ่งของโทะโยะคุนิ โยะชิซะบุโรดำเนินการฝึกงานมาจนกระทั่งปี ค.ศ. 1814 จนได้รับชื่อว่า “คุนิโยะชิ” และออกมาเป็นศิลปินอิสระ ในปีเดียวกันนั้นคุนิโยะชิผลิตงานพิมพ์ของตนเองเป็นครั้งแรกที่เป็นภาพประกอบสำหรับ “คุซะโซชิ” (Kusazoshi), “โกคัง” (Gokan) และ “โกะบุจิ ชูชิงงุระ” (Gobuji Chuushingura) ซึ่งเป็นบทล้อของนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ “ชูชิงงุระ” (忠臣蔵, Chuushingura) และระหว่างปี ค.ศ. 1815 ถึงปี ค.ศ. 1817 คุนิโยะชิก็เขียนภาพประกอบหลายเล่มสำหรับ “โยะมิฮอง” (Yomihon), “โคเคิบอน” (Kokkeibon) และ “ฮะนะชิบง” (Hanashibon) และภาพพิมพ์เดี่ยวของนักแสดงคาบุกิและนักรบ

แม้จะดูเหมือนว่าคุนิโยะชิจะเริ่มงานอาชีพที่ดูท่าทางจะรุ่งเรือง แต่เขาก็กลับสร้างสรรค์ผลงานจำนวนไม่มากระหว่างปี ค.ศ. 1818 ถึงปี ค.ศ. 1827 ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากการขาดผู้จ้างจากสำนักพิมพ์ และการที่จะต้องแข่งกับศิลปินผู้อื่นจากสำนักศิลปินอุตะงะวะด้วยตัวเอง แต่ในช่วงนี้ คุนิโยะชิเริ่มเขียนภาพสตรีแบบที่เรียกว่า “บิจิงงะ (美人画, Bijinga)” และทดลองการเขียนลวดลายสำหรับผ้าผืนใหญ่ และการใช้แสงเงาที่พบในศิลปะจากทางตะวันตก แม้ว่าผลของการทดลองจะเป็นเพียงการเลียนแบบโดยปราศจากความเข้าใจในทฤษฎีการใช้ลวดลายซึ่งก็ตาม (ภาพที่ 8 และ 9)

ภาพที่ 8 ภาพสตรีแบบบิจิงงะ ภาพพิมพ์แกะไม้ สมัย ค.ศ. 1830

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Triptychs of beautiful women, Part II. เข้าถึงเมื่อ 4 เมษายน 2562
เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Triptychs%20of%20beautiful%20women,%20Part%20II.htm>

ภาพที่ 9 Portrait of Chicasei Goyô (Wu Yong) (1827–1830)

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). The 108 Heroes of the Popular Suikoden, Part I.

เข้าถึงเมื่อ 4 เมษายน 2562 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/The%20108%20Heroes%20of%20the%20Popular%20Suikoden,%20Part%20I.htm>

คุนิโยะชิประสบกับความยากเข็ญจนถึงกับต้องขายเสื้อหะทะมิที่ใส่แล้ว แต่คุนิโยะชิก็โชคดี เมื่อได้พบคุนิซะตะเพื่อนนักเรียนด้วยกันที่มีฐานะดี ที่คุนิโยะชิมีความรู้สึกว่าเป็นผู้มีฝีมือสูงกว่า ซึ่งเป็นผลทำให้คุนิโยะชิเพิ่มความพยายามขึ้นเท่าตัว ศิลปินสองท่านนี้ต่อมาก็ร่วมมือทำงานชุดด้วยกันหลายชุด ระหว่าง ค.ศ. 1820 คุนิโยะชิสร้างงานบานพับภาพสามหลายชิ้นที่เริ่มที่จะแสดงเอกลักษณ์ที่เป็นของตนเอง ต่อมาในปี ค.ศ. 1827 เขาก็ได้รับจ้างให้ทำงานชุดชิ้นสำคัญชุด “108 ผู้กล้าหาญแห่งซุอิโคะเต็ง” (通俗水滸伝豪傑百八人之一個 大刀関, Tuszoku Suikoden goketsu hyakuhachinin no hitori หรือ 108 Heroes of the Suikoden) (ภาพที่ 10) ที่มาจากตำนานจีนที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายชื่อ “108 ผู้กล้าหาญแห่งเขาเหลียงซาน” ในภาพชุดนี้คุนิโยะชิเขียนภาพตัวเอกแต่ละตัวบนกระดาษแผ่นเดียว และวาดลายสักซึ่งเป็นของใหม่ที่ต่อมามีอิทธิพลต่อแฟชั่นของเอโดะ ภาพชุดซุอิโคะเต็งกลายเป็นภาพชุดที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในเอโดะ ซึ่งทำให้ความต้องการงานเขียนภาพนักรบของคุนิโยะชิเพิ่มขึ้นตามไปด้วย และทำให้มีโอกาสได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม “อุกิโยะ” และกลุ่มวรรณกรรมสำคัญ ๆ

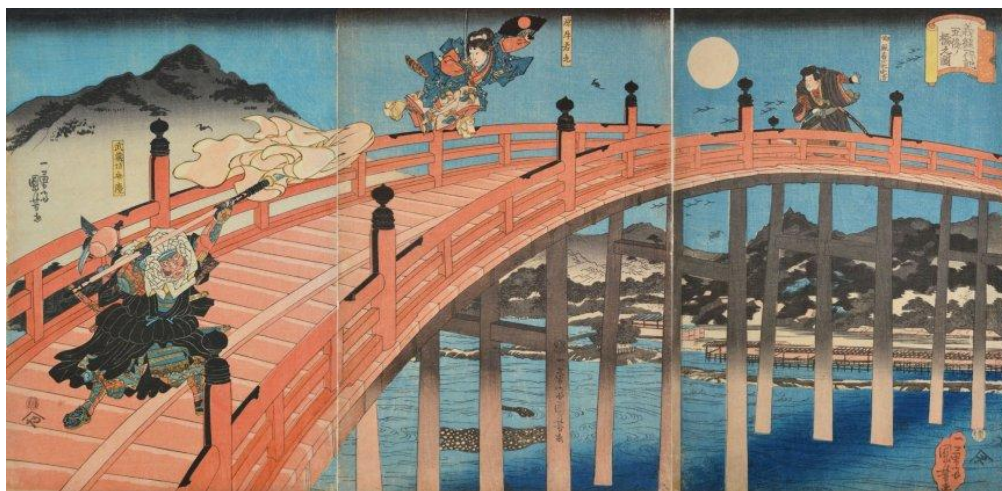
ภาพที่ 10 108 Heroes of the Suikoden

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). The 108 Heroes of the Popular Suikoden, Part I.

เข้าถึงเมื่อ 25 มกราคม 2562 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/The%20108%20Heroes%20of%20the%20Popular%20Suikoden,%20Part%20I.htm>

หลังจากนั้นคุนิโยะชิผลิตภาพพิมพ์ของนักรบ ที่เอามาจากตำนานสงครามเช่น “ตำนานเฮเคะ” (平家物語, Heike Monogatari) และ “ตำนานเงินเป เซซุคิ” (源平盛衰記, Genpei seisuki) ภาพนักรบของ คุนิโยะชิมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ตรงที่เป็นภาพของนักรบผู้เป็นที่นิยมจากตำนานที่จะเน้นความฝัน, การปรากฏตัวของปีศาจ, สิ่งชั่วร้าย และพฤติกรรมของวีรบุรุษ งานแข็งที่ว่าจะเห็นได้ชัดในงานพิมพ์ “ปีศาจของไทรระ โทะมะโมริที่อ่าวไดโมะซี” (Taira Tomomori borei no zu) และ บานพับภาพสาม “สะพานโกโจ” (Gojo no bashi no zu) (ภาพที่ 11) ที่สร้างในปี ค.ศ. 1839 ที่คุนิโยะชิสร้างบรรยากาศอันเข้มข้นรุนแรงของการปะทะกันระหว่างโยชิชิเนะกับเบ็งเค ภาพวาดของคุนิโยะชิสนองความต้องการของสาธารณชนทางด้านงานที่สร้างความตื่นเต้น และบรรยากาศที่พิสดารที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในช่วงนั้น

ภาพที่ 11 Gojo no bashi no zu

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Warrior triptychs 1839-1841, Part I. เข้าถึงเมื่อ 25 มกราคม 2562
 เข้าถึงได้จาก [http://www.kuniyoshiproject.com/Warrior%20triptychs%201839-1841,%20Part%20I%20\(T47-T62\).htm](http://www.kuniyoshiproject.com/Warrior%20triptychs%201839-1841,%20Part%20I%20(T47-T62).htm)

“การปฏิรูปเท็นโป” (Tenpo Reforms) ระหว่างปี ค.ศ. 1841 ถึงปี ค.ศ. 1843 ที่มีจุดประสงค์ในการฟื้นฟูวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจโดยการควบคุมการแสดงความฟุ่มเฟือยและความมั่งคั่ง เช่น การห้ามวาดภาพอุกิโยะของสตรีในราชสำนัก และนักแสดงอย่างเป็นทางการ ซึ่งการห้ามนี้อาจจะมีผลบางประการต่องานพิมพ์การ์ตูนล้อเลียน (戯画絵, Giga-e) ของคุนิโยะชิ ภาพพิมพ์บางภาพได้กล่าวถึงสถาบันโชกุนอย่างมีอารมณ์ขัน เช่น ในภาพของมินะโมะโตะ โยริमितสึ (Minamoto Yorimitsu) (ภาพที่ 12) บนเตียงขณะที่กำลังถูกหลอกหลอนด้วยแมงมุมและปีศาจของตนเอง ที่กลายเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในบรรดาประชาชนที่เป็นไม่พึงพอใจกับการปฏิรูป

ภาพที่ 12

The Earth Spider Generates Monsters at the Mansion of Lord Minamoto Yorimitsu

ที่มา : Ukiyo-e.org. (2012). The Earth Spider Generates Monsters at the Mansion of Lord Minamoto Yorimitsu. เข้าถึงเมื่อ 25 มกราคม 2562 เข้าถึงได้จาก <https://ukiyo-e.org/image/mfa/sc154807>

ระหว่างช่วงสิบปีก่อนที่จะมีการปฏิรูปคูนีโยะชิสร้างสรรคผลงานภาพพิมพ์ภูมิทัศน์ (fukeiga) ซึ่งไม่อยู่ข่ายของภาพต้องห้ามและเป็นการสนองความต้องการของตลาดที่นิยมการท่องเที่ยวในปลายสมัยเอโดะ งานชิ้นที่สำคัญของงานประเภทนี้คือ “Sankai meisan zukushi (山海名産尽し)” (สินค้าสำคัญของจังหวัดต่าง ๆ ราวระหว่างปี ค.ศ. 1828 ถึงปี ค.ศ. 1830) ที่คูนีโยะชิผสมการใช้ทัศนมิติและรงค์วัตถุที่ใช้กันในตะวันตก และ “Famous views of the Eastern capital” (ทัศนียภาพที่สำคัญของเมืองหลวงตะวันออก ราวต้นคริสต์ทศวรรษ 1830) ที่เป็นที่แน่นอนว่าได้รับอิทธิพลจากงานพิมพ์ภาพชุด “ทัศนียภาพ 36 มุมของภูเขาฟูจิ” (富嶽三十六景) ของคะสึชิเกะ โอะกะกุไซที่พิมพ์ในปี ค.ศ. 1831 ในช่วงเดียวกันนี้คูนีโยะชิพิมพ์ภาพที่เป็นหัวข้อธรรมชาติแท้ ๆ ที่รวมทั้งภาพสัตว์ ภาพนก และภาพปลาที่เลียนแบบการเขียนภาพตามธรรมเนียมการเขียนภาพแบบญี่ปุ่นและจีนโบราณ ต่อมาในปลาย ค.ศ. 1840 คูนีโยะชิก็เริ่มพิมพ์ภาพนักแสดงคาบูกิผู้มีชื่อเสียงขึ้นอีกครั้ง คราวนี้เป็นการเขียนเชิงภาพแบบเด็ก ออกไปทางการ์ตูนเพื่อที่จะเลี่ยงการถูกเซ็นเซอร์ งานชิ้นสำคัญ ได้แก่ “Nitakaragurakabe no mudagaki (荷宝蔵壁のむだ書き หรือ เขียนเขียนบนผนังโรงเก็บของ)” ในภาพนี้คูนีโยะชิใช้จินตนาการอันสร้างสรรค์ในการเขียนลายมืออย่างเด็ก ๆ ที่ไม่เรียบร้อยด้วยอักษร คะนะกายใต้ใบหน้าของนักแสดง

ความรักแมวของคูนีโยะชิทำให้เริ่มใช้แมวแทนคนในการสร้างงานพิมพ์คาบูกิและงานล้อเลียน นอกจากนี้ก็ยังเป็นที่ทราบกันว่าในช่วงนี้คูนีโยะชิเริ่มทดลองสร้างงานที่มีองค์ประกอบเป็น

แบบ “ฉากกว้าง” โดยการขยายองค์ประกอบในภาพให้เพิ่มขึ้นเพื่อสร้างความเป็นนาฏกรรมให้แก่ภาพมากขึ้น เช่น ในภาพ “เจ้าหญิงทศกษิระชลูกสาวของมะชะคะโคะที่วังโตะมะเดมิ”

ในปี ค.ศ. 1856 คุนิโยะชิก็ป่วยด้วยโรคอัมพาต ทำให้การใช้มือในการวาดรูปเป็นไปอย่างลำบาก ซึ่งกล่าวกันว่าทำให้ผลงานตั้งแต่ช่วงนี้เป็นต้นไปเริ่มมีคุณภาพต่ำลงอย่างเห็นได้ชัดในการใช้เส้นและความมีชีวิตชีวาของภาพโดยทั่วไป ก่อนที่จะเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1861 คุนิโยะชิได้เป็นพยานในการเปิดเมืองท่าโยะโกะฮะมะแก่ชาวต่างประเทศเป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1860 คุนิโยะชิสร้างงานพิมพ์สองชิ้นที่เป็นภาพชาวต่างประเทศในเมือง เช่นภาพ “ทัศนียภาพของฮังโตะ” และ “โยะโกะฮะมะและเขตสำราญ” คุนิโยะชิเสียชีวิตในปี ค.ศ. 1861 เมื่ออายุได้ 65 ปีที่บ้านในเก็นยะตะนะ

คุนิโยะชิกลายเป็นอาจารย์และมีนักเรียนจำนวนมากที่เรียนรู้ศาสตร์ศิลปะในสกุลช่างอุตะงะวะสืบต่อจากเขา ในบรรดานักเรียนของคุนิโยะชิที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ได้แก่ โยะชิโตะชิ โยะชิโตะระ โยะชิอิคุ โยะชิคาสึและ โยะชิฟูจิ นักเรียนของเขาเริ่มฝึกงานโดยการวาดภาพแบบมุชะเอะ (武者絵, Musha-e หรือ ภาพนักรบ) คล้ายกับผลงานของคุนิโยะชิ และเมื่อพวกเขาได้กลายเป็นศิลปินอิสระ พวกเขาพัฒนารูปแบบการวาดภาพให้เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง นักเรียนคนสำคัญของคุนิโยะชิคือ โยะชิโตะชิ เพราะถือได้ว่าอาจารย์แห่งภาพพิมพ์แกะไม้อุกิโยะคนสุดท้าย

3.2 ผลงานภาพวาดแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ

3.2.1 ผลงานชุดกิงโย ทสึคุชิ (金魚づゝ, Kingyo tsukushi) หรือภาพชุดปลาทอง ตีพิมพ์ในราว ค.ศ. 1839-1842 โดยสำนักพิมพ์มูราตะยะ จิโระเบะ (Murata-ya Jiroubei) ภาพส่วนใหญ่มีขนาด 7x10 นิ้ว ซึ่งเป็นขนาดสี่หน้ายก ในภาษาญี่ปุ่นเรียกว่าชูบัน (chuuban) ผลงานชุดกิงโย ทสึคุชิ มีจำนวนภาพทั้งสิ้น 9 ภาพ ภาพส่วนใหญ่ในชุดนี้เป็นภาพปลาทองที่มีแสดงท่าทางราวกับมนุษย์ อย่างไรก็ตามภาพในชุดดังกล่าวปรากฏภาพแมว จำนวน 1 ภาพ ดังนี้

ภาพที่ 13 Kingyo tsukushi

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). A Set of Goldfish. เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้จาก
<http://www.kuniyoshiproject.com/Goldfish.htm>

ภาพวาดแมวในผลงานชุด Kingyo tsukushi (ภาพที่ 13) มีเอกลักษณ์อยู่ที่การวาดปลาทองให้ดูมีชีวิตชีวาเหมือนกันมนุษย์ โดยในภาพนี้ปลาทองใช้ครีบแทนมือและทำท่าจับกิ่งไม้ ใบไม้ ให้มีลักษณะคล้ายกับกำลังจับดาบ และจ้องมองแมวสีส้มตัวหนึ่งที่กำลังทำท่าเหมือนจะกินพวกมัน ในขณะที่แมวนั้นกำลังกางงเล็บออกแลบลิ้นยาว ดวงตาสีเหลืองสดจ้องมองมาที่ฝูงปลาทองที่อยู่ในอ่างอย่างกระหาย

3.2.2 ภาพ Dainagon Yukinari musume (1841-1842) เป็นหนึ่งในภาพชุดเคนโจเรปปุเดน (賢女烈婦傳, Kenjo reppu den) หรือ ภาพชุดวีรสตรี ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์อิบะยะเซนซาบุโร่ (Ibaya Senzaburou)

ภาพที่ 14 Dainagon Yukinari musume

ที่มา : Kuniyoshi project. (2006). Stories of Wise Women and Faithful Wives, Part II. เข้าถึงเมื่อ
18 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Stories%20of%20Wise%20Women%20II.htm>

รูปนี้อยู่ในผลงานภาพวาดชุด Kenjo reppuden ซึ่งผู้หญิงในภาพคือ ลูกสาวของขุนนาง ยูกินะรินั่งอยู่ภายในห้อง สวมกิโมโนสีม่วงลายดอกไม้สีดาวคาดด้วยโอบิสีแดงประดับลายดอก เธอกำลังนั่งมองบนโต๊ะไม้สีเขียวสดที่เต็มไปด้วยอุปกรณ์เขียนภาพ เช่นที่ฝนหมึก จานสี ตลับสีเขียว และเหล็อง หญิงสาวมองมาที่แมวสีขาวผูกปลอดคอกสีแดง มันกระโจนกัดภาพฝีมือของเธอ จนกระบอกพู่กันหกกระจายเต็มโต๊ะ แมวสีขาวนั้นใช้ขาหลังยันตัวเองบนโต๊ะในขณะที่ปากของมันนั้นคาบภาพฝีมือที่ตกมายังพื้น (ภาพที่ 14)

3.2.3 Neko no Ateji (1842) ภาพวาดแมวในผลงานชุด Neko no Ateji มีความน่าสนใจในการวาดภาพแมวต่อตัวกันเพื่อให้เกิดเป็นรูปร่างคล้ายปลาชนิดต่าง ๆ โดยในภาพนี้ จะเห็นว่ามีแมวจำนวนมากกำลังเอาตัวต่อกันเพื่อทำให้เกิดรูปร่างคล้ายปลาตุ๊กและเรียงกันเป็นตัวอักษร แมวแต่ละตัวก็มีลวดลาย สีขนที่แตกต่างกันออกไป (ภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 Neko no Ateji

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Cat Homophones. เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้จาก
[http://www.kuniyoshiproject.com/Cat%20Homophones%20\(R196\).htm](http://www.kuniyoshiproject.com/Cat%20Homophones%20(R196).htm)

3.2.4 Spirit of the Cat Woman: Okabe (1842) ภาพวาดแมวในผลงานชุด Spirit of the Cat Woman เป็นภาพที่แสดงให้เห็นว่า หญิงสาวคนหนึ่งกำลังหวาดกลัวต่อหญิงชราที่ดูผอมและน่ากลัว และมีเงาของแมวยักษ์อยู่ด้านหลัง (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 16 Spirit of the Cat Woman: Okabe

ที่มา : Ronin Gallery. (2018). YOKAI: GHOSTS, SPIRIT AND DEMONS at Ronin Gallery. เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้จาก <https://www.artsy.net/artwork/utagawa-kuniyoshi-spirit-of-the-cat-woman-okabe-1>

3.2.5 Gojusan eki Okazaki (1847) ภาพวาดแมวในผลงานชุด Gojusan eki Okazaki เป็นการวาดภาพฉากละครคาบูกิ โดยเล่าเรื่องราวช่วงชีวิตของ โอนะเอะ คิคุโกโร่ ที่ 3 ซึ่งเป็นนักแสดงละครคาบูกิที่โด่งดังในสมัยเอโดะ โดยในภาพประกอบไปด้วย คนทางซ้าย อิจิมูระ อุซามะมอน รับบทเป็น อินาบะ โนะ สุกะ คนตรงกลาง โอนะเอะ คิคุโกโร่ ที่ 3 รับบทเป็น ร่างวิญญาณแมวแก่ และคนทางขวา ซาวามูระ โซจูโร่ รับบทเป็น ทามะชิมะ อิตโต้ นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยแมวอีก 2 ตัว ที่มีใบหน้าแก่แล้ว (ภาพที่ 17)

ภาพที่ 17 Gojusan eki Okazaki

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Miscellaneous horizontal actor prints, Part I.

เข้าถึงเมื่อ 26 ตุลาคม 2561 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Miscellaneous%20horizontal%20actor%20prints,%20Part%20I.htm>

3.2.6 Sonomama Jigichi Miyaukaiko Gojiusanhiki (1848) ภาพวาดแมวในชื่อ Sonomama Jiguchi Myoukaiko Gojiusanhiki เป็นภาพวาดที่แสดงให้เห็นกริยาต่าง ๆ ของแมวบ้านทั่วไปทั้ง 53 ตัว เช่น แมวกำลังนอน แมวจับหนู แมวขู่ แมวขโมยปลา เป็นต้น ดูภาพนี้แล้วรู้สึกได้ถึงความรักของแมวที่แฝงอยู่ในท่าทางเหล่านั้นได้อย่างละเอียดอ่อน (ภาพที่ 18)

ภาพที่ 18 Sonomama Jigichi Miyaukaiko Gojiusanhiki

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Animals and Plants, Part II. เข้าถึงเมื่อ 18 ธันวาคม 2561 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Animals%20and%20Plants,%20Part%20II.htm>

3.2.7 ผลงานภาพวาด Sankai medatai zue (1841) เป็น 1 ใน 62 ของผลงานซีรีส์ที่แนะนำผลงานภาพวาดอุกิโยะที่มีชื่อเสียงจากทั่วประเทศญี่ปุ่น โดยมีหัวข้อของชุดผลงานทั้งหมดนั้นว่า “~Tai” หรือ “ฉันต้องการ...” ซึ่งในผลงานชุดนี้มีแมวปรากฏอยู่ในผลงานชุดนี้ด้วยกันทั้งหมด 3 ภาพ ได้แก่ ภาพลำดับที่ 7 “Oo itai” (ภาพที่ 19), ภาพลำดับที่ 19 “Hayaku kimetai” (ภาพที่ 20) และภาพลำดับที่ 38 “Eri wo nukitai” (ภาพที่ 21) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 19 Oo itai

ที่มา : bakumatsu. (2015). 【猫好き浮世絵師】天才・歌川国芳が描いたネコたちがおもしろ可愛い【猫づくし】. เข้าถึงเมื่อ 26 ตุลาคม 2561

เข้าถึงได้จาก https://bakumatsu.org/blog/2015/11/neko_ukiyo.html

ภาพ Oo itai .ในภาพปรากฏภาพหญิงสาวกำลังถูกแมวกระโจมเข้าสวมกอดแล้วดูเหมือนจะอุทานออกมาว่า “お 痛い (Oo itai) หรือ โอ๊ยเจ็บ!” หากมองดูดี ๆ จะเห็นว่ามีเล็บของแมวตัวนั้นปรากฏอยู่ จึงเป็นไปได้ว่าเล็บที่แหลมคมนั้นอาจจะทิ่มทะลุเข้าไปในชุดกิโมโนแล้วหรือไม่ก็เจ้าแมวตัวนั้นคงจะพยายามเอาหัวไปถูกับใบหน้าของหญิงสาวโดยไม่ได้ตั้งใจเพื่อแสดงออกถึงความรัก (ภาพที่ 19)

ภาพที่ 20 Hayaku kimetai

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Celebrated Products of Mountains and Seas, Part I. เข้าถึงเมื่อ 6 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก <http://www.kuniyoshiproject.com/Celebrated%20Products%20I.htm>

จากภาพ Hayaku kimetai สิ่งที่หญิงสาวกำลังอ่านอยู่นั้นคือ ใบเซียมซี ซึ่งในใบนั้นมีการบันทึกข้อความเป็นบทกลอนแบบจินเอาไว โดยมีความว่า “จะมีความสุขจากการได้รับสิ่งของตามที่หวังไว้” นอกจากนี้ด้านหลังหญิงสาว มีการวาดแมวซึ่งกำลังนั่งอยู่ในท่าที่พับขาหน้าได้อย่างสง่างาม มองดูคล้ายกล่องใส่กำยานที่เรียกว่าโคบายากุ (香箱, Koubako)

โดยกล่องโคบายากุเคยเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกับคูครองสำหรับผู้หญิงในสมัยเอโดะ ดังนั้นคำทำนายที่กล่าวเอาไว้เช่นนี้สอดคล้องกับหัวข้อของภาพที่ว่า “Hayaku kimetai (早く決めたい)” หรือแปลว่า “อยากรีบตัดสินใจเร็ว ๆ” ดีความได้ว่า “อยากจะรีบตัดสินใจเลือกคู่ชีวิตที่มีวาสนาต่อกันสักที” และดูเหมือนว่าหญิงสาวในภาพจะเป็นลูกสาวของคุนิโยะชิด้วย (ภาพที่ 20)

ภาพที่ 21 Eri wo nukitai

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Celebrated Products of Mountains and Seas, Part II. เข้าถึงเมื่อ 6 มีนาคม 2562 เข้าถึงได้จาก <http://www.kuniyoshiproject.com/Celebrated%20Products%20II.htm>

จากภาพ Eri wo nukitai หญิงสาวที่กำลังแต่งหน้าและมองกระจกไปด้วย ซึ่งคำว่า 襟を抜く (Eri wo nuku) หมายถึง การเปิดคอเสื้อให้อยู่ในระดับประมาณ 1 กำปั้น ในเวลาที่แต่งชุดกิโมโน ดังนั้นคงจะหมายความว่าตั้งแต่ขึ้นไปจะใส่กิโมโนออกไปข้างนอกแม้จะเป็นการออกไปพบกับคนรักก็ตาม และด้านหลังกระจกมีแมว 2 ตัวกำลังหยอกล้อกันอยู่ ตัวหนึ่งสีขา อีกตัวหนึ่งมีลายจุด สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแมวของหญิงสาวคนนั้น (ภาพที่ 21) (konekono-heya, 2019: ออนไลน์)

บทที่ 4

วิเคราะห์ผลงานภาพวาดแมวของ อุตະงะวะ คุนิโยะชิ

ภาพ Neko no Ateji (ภาพที่ 15) จะเห็นว่ามีการวาดแมวออกมาในลักษณะแมวบ้านทั่วไป โดยวาดแมวต่อตัวกันให้เกิดเป็นรูปร่างคล้ายปลา สื่ออารมณ์ได้อย่างน่าขบขัน จากความน่ารักของแมว ซึ่งแมวแต่ละตัวที่วาดออกมานั้นมีขนสีดำ น้ำตาล ขาวปะปนกัน ซึ่งคนญี่ปุ่นมีความเชื่อว่า แมวที่มีสีเหล่านี้เป็นแมวมงคล แมวที่นำโชคลาภ โชคดีมาให้ หรือที่เรียกกันว่า “แมว 3 สี” ซึ่งในภาพวาดแมวส่วนใหญ่ของอุตະงะวะ คุนิโยะชิ เขาเลือกใช้สีทั้ง 3 นี้ ในการวาดแมวออกมา ไม่ว่าจะภาพนั้นแมวจะอยู่ท่ากับกิจกรรมอย่างไรก็ตาม เพื่อแสดงให้เห็นว่าแมวนั้นเป็นสัตว์มงคลสำหรับคนญี่ปุ่น

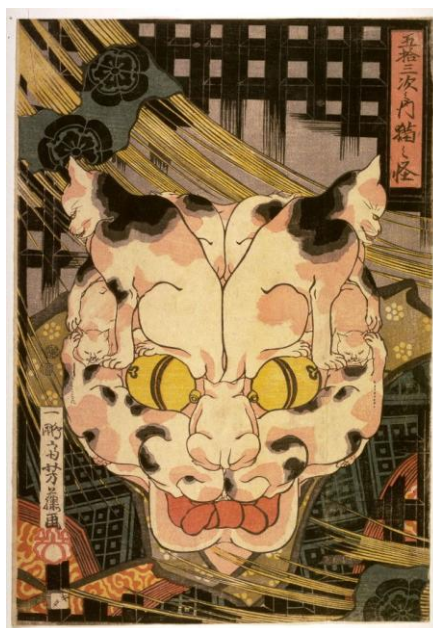
แมว 3 สีนี้ มีที่มาจากแมวสายพันธุ์หนึ่งที่มีชื่อเสียงมากในญี่ปุ่น คือ แมวสายพันธุ์ Japanese Bobtail (ภาพที่ 22) เป็นแมวที่มีลักษณะเด่นตรงส่วนหาง ซึ่งหางจะสั้น นิสัยของแมวชนิดนี้จะเป็นแมวที่มีความตื่นตัว ฉลาด และเป็นเพื่อนเล่นได้อย่างดี

ภาพที่ 22 Japanese Bobtail Cat

ที่มา : Erika Sorocco. (2017). 10 Reasons to Love the Magical Japanese Bobtail. เข้าถึงเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก <https://www.catster.com/lifestyle/10-reasons-to-love-the-magical-japanese-bobtail>

แมวสายพันธุ์ Japanese Bobtail เป็นที่รู้จักกันในญี่ปุ่นมาหลายศตวรรษ ซึ่งจะเห็นได้จาก ภาพวาดต่าง ๆ ของศิลปินญี่ปุ่นหลายท่าน เช่น ภาพวาดแมวของอุตงะวะระ โยชิฟูสะ ในช่วงปี ค.ศ. 1847-1852 เขาวาดแมวต่อตัวกันจนมีลักษณะเหมือนใบหน้าของแมวปีศาจ บาเคะเนะโกะ ซึ่งก็เป็นอีกหนึ่งความเชื่อของคนญี่ปุ่นเกี่ยวกับแมวว่า แมวสามารถกลายร่างเป็นปีศาจได้ แม้จะวาดออกมาในรูปแบบที่พยายามทำให้เหมือนใบหน้าของแมวปีศาจ ก็ยังคงเลือกใช้สีดำ น้ำตาล ขาว ซึ่งเป็นสีเอกลักษณ์ของแมว Japanese Bobtail (ภาพที่ 23)

ภาพที่ 23 The Mysterious Cat from the 53 Stages (Utagawa Yoshifusa)

ที่มา : ukiyo-e. (2012). Gojusantsugi no uchi neko no ayashi (The supernatural cat of the Tokaido)

เข้าถึงเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก

<https://ukiyo-e.org/image/famsf/5131162228180055>

ซึ่งต่อมาแมวสายพันธุ์นี้ก็กลายเป็นต้นแบบของแมวกวัก หรือ มะเนะกิเนะโกะ แมวนำโชคที่คนเอเชียคุ้นเคยกันดี ในภาพลักษณ์ของแมว 3 สี หรือบางตัวก็มีสีขาวล้วน ซึ่งคนญี่ปุ่นเชื่อว่าหากนำรูปปั้นแมวกวักไปตั้งอยู่หน้าร้าน จะช่วยนำโชคลาภ เงินทอง ไหลมาเทมา เรียกลูกค้าเข้าร้าน เยอะ ๆ นอกจากนี้ยังมีวัดโกโตกุจิ ในกรุงโตเกียว เป็นสถานที่เชื่อกันว่าเป็นต้นกำเนิดของมะเนะกิเนะโกะ คนญี่ปุ่นนิยมมาขอพรที่นี่ และเมื่อประสบความสำเร็จ สมหวังในพรนั้น ก็จะนำรูปปั้นแมวกวักมาถวายให้ที่วัดแห่งนี้ (ภาพที่ 24, 25)

ภาพที่ 24 วัดโกโตกุจิ

ที่มา : JNTO. (2016). ต้นกำเนิดของแมวกวักนำโชคมาเนกิเนะโกะที่วัดโกโตกุจิ (Gotokuji).

เข้าถึงเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก

<https://www.jnto.or.th/newsletter/manekineko/>

ภาพที่ 25 รูปปั้นแมวกวักในวัดโกโตกุจิ

ที่มา : JNTO. (2016). ต้นกำเนิดของแมวกวักนำโชคมาเนกิเนะโกะที่วัดโกโตกุจิ (Gotokuji).

เข้าถึงเมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก

<https://www.jnto.or.th/newsletter/manekineko/>

แมวได้รับยกย่องให้เป็นสัตว์มงคล ทำให้ ในบรรดากลุ่มชนชั้นสูง เช่น ชุนนาง นิยมเลี้ยงแมวกันเพื่อความเพลิดเพลินและความเป็นสิริมงคล สังเกตได้จากภาพที่ 14 ที่มีแมวตัวหนึ่งอยู่ในภาพกับหญิงสาวคนหนึ่งซึ่งเป็นลูกสาวของชุนนาง เรียกได้ว่าแมวนั้นเป็นสัตว์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชนชั้นสูงในญี่ปุ่นสมัยนั้นมาก จากสมัยก่อนที่สามัญชน หรือพระนิยมเลี้ยงแมวก้เพื่อผลประโยชน์ของตน ต่อมาจึงยกย่องให้แมวเป็นสัตว์มงคลเพราะเห็นว่าการเลี้ยงแมวนั้นสร้างผลดีให้กับตน จนในสมัยเอโดะกลุ่มชนชั้นสูงเองก็นิยมเลี้ยงแมวด้วยเช่นกัน

นอกจากภาพวาดแมวบ้านทั่วไปแล้ว บางครั้งคunyoshiเองก็ชื่นชอบที่จะวาดภาพล้อเลียนเสียดสีสังคมในสมัยเอโดะได้อย่างน่าขบขัน เช่น การวาดภาพแมวกำลังสวมบทบาทเป็นมนุษย์ที่กำลังแสดงละครคาบูกิอยู่บนเวที ซึ่งเป็นละครที่นิยมกันมากในสมัยเอโดะ (ภาพที่ 26)

ภาพที่ 26 เหล่าแมวที่กำลังแสดงบทบาทสมมติในละครคาบูกิ (Utagawa Kuniyoshi)

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Fan Prints of Humorous and Miscellaneous Subjects, Part I.

เข้าถึงเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Fan%20prints%20of%20humorous%20and%20miscellaneous%20subjects,%20part%20I.htm>

หรือการทำกิจกรรมที่คนญี่ปุ่นในสมัยเอโดะทำกัน เช่น การนั่งเล่นดนตรี การจับกลุ่มรวมกันและนั่งดื่ม พูดคุยกันอย่างสบาย ๆ ซึ่งในยุคสมัยก่อนที่จะถึงยุคเอโดะนั้น ญี่ปุ่นต้องพบเจอกับสงครามอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นสงครามระหว่างแคว้น ซึ่งอำนาจ เข้ายึดพื้นที่ในแต่ละแคว้น หรือแม้แต่สงครามกลางเมืองซึ่งทำให้คนญี่ปุ่นในยุคก่อนไม่ค่อยมีเวลาที่จะมาใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ปลอดภัย วางปิ่น แล้วอยู่กันอย่างสันติ รวมไปถึงความเจริญในด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งการแต่งกาย ศิลปะแขนงต่าง ๆ ก็ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วในสมัยเอโดะ (ภาพที่ 27, 28)

ภาพที่ 27 Oborozuki neko no sakari

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Fan Prints of Humorous and Miscellaneous Subjects, Part I.

เข้าถึงเมื่อ 29 มกราคม 2562 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Fan%20prints%20of%20humorous%20and%20miscellaneous%20subjects,%20part%20I.htm>

ภาพที่ 28 Three Cats at an Indoor Party

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Fan Prints of Humorous and Miscellaneous Subjects, Part I.เข้าถึงเมื่อ

9 กุมภาพันธ์ 2562 เข้าถึงได้จาก

<http://www.kuniyoshiproject.com/Fan%20prints%20of%20humorous%20and%20miscellaneous%20subjects,%20part%20I.htm>

ในภาพ Sonomama Jigichi Miyaukaiko Gojiusanhiki (ภาพที่ 18) ก็ยังคงเอกลักษณ์ของแมวมงคลตามความเชื่อของคนญี่ปุ่นเอาไว้ ซึ่งลักษณะของแมวในรูปนี้ก็จะตรงกับลักษณะของแมว Japanese Bobtail เกือบทั้งหมด คือ มีขนสีดำ น้ำตาล ขาว และมีหางสั้น แต่หากสังเกตดูจะพบว่า

แมวบางตัวมี 2 หาง และยืน 2 ขา ตามความเชื่อของคนญี่ปุ่นจะเรียกแมวลักษณะนี้ว่า “บาเคะเนะโกะ” หรือ ปีศาจแมว (ภาพที่ 29)

ภาพที่ 29 รายละเอียดจากภาพ Sonomama Jigichi Miyaukaiko Gojiusanhiki

ลักษณะเด่นของบาเคะเนะโกะ นอกจากมีหาง 2 หางที่ยาว และยืนด้วย 2 ขาหลังแล้ว ยังมักจะโปกผ้าสีแดงไว้บนหัวของพวกมัน ซึ่งผ้าผืนนั้นคือผ้าเช็ดปาก ในญี่ปุ่น มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานบาเคะเนะโกะอยู่หลายเรื่อง แต่ละเรื่องมีที่มาของตำนานที่คล้ายกันหรือต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อย แต่เรื่องที่ได้รับการนิยมนิยมมากที่สุดคือ ตำนานปีศาจแมวแห่งนาเบะชิม่า โดยเรื่องราวเกิดขึ้นในสมัยเอโดะตอนต้น ปี ค.ศ. 1632 – 1700 ช่วงการปกครองของ ไดเมียวนาเบะชิม่า มิซุชิเกะ หรือจังหวัดซางาในยุคนปัจจุบัน มีชายผู้หนึ่งนามว่า ริโซจิ มาตาชิชิ ทหารรับใช้ ประจำตำแหน่งกองทัพแนวหน้าบุกทะลุฝ่าข้าศึก และได้ทำผลงานไว้อย่างมาก แต่แล้วมาวันหนึ่งเขาถูกฆ่าตายอย่างปริศนา แม่ของเขาเสียใจมาก จึงเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับลูกชาย แต่ไม่มีใครเหลียวแลนางและลูกชายที่ตายจากไป

ผู้เป็นแม่เศร้าโศกและจมปักอยู่กับการสูญเสียลูกชายอันเป็นที่รักของตน เธอมักสาปแช่งและระบายความแค้นกับแมวที่เลี้ยง จนในที่สุดเธอนพบกับความทุกข์นี้ต่อไปไม่ไหว จึงตัดสินใจใช้มีดปลิดชีวิตตัวเอง และเลือดก็ไหลนองอยู่ทั่วพื้นห้อง แมวที่เลี้ยงไว้ได้มาเลียเลือดของเจ้านาย แล้วก็หายตัวไป หลังจากที่ผู้เป็นแม่ตายไปได้ไม่นาน ทุกคนที่ปราสาทนาเบะชิม่า ไดเมียวผู้พิภกเฉกกับการตายของริโซจิ ต้องอยู่กันอย่างหวาดระแวง เพราะทุกคืนจะมีปีศาจแมวบุกเข้ามาภายในปราสาท อาละวาดทำลายข้าวของ ทำร้ายและไล่ฆ่าทุกคนที่ขวางหน้า เหตุการณ์ที่เหมือนฝันร้ายเช่นนี้ได้ดำเนินต่อไปคืนแล้วคืนเล่า จนในที่สุดจุดจบของฝันร้ายนั้นได้มาถึง เมื่อคำสาปแช่งของปีศาจแมวถูกสยบลงโดยโคโมริ ฮันซามอน ทหารรับใช้ชามูไรผู้กล้าดี ได้ต่อสู้กับปีศาจตนนี้ และสามารถปราบมันได้สำเร็จทุกคนในตระกูลนาเบะชิม่าจึงปลอดภัย และกลับมาใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุขอีกครั้ง (Agarij, 2559)

ปีศาจแมวบาเคะเนะโกะนั้นยังปรากฏอยู่ในผลงานภาพวาดแมวอื่น ๆ ของคุนิโยะชิ โดยรูปลักษณะที่ปรากฏนั้นมักอยู่ในท่าทางที่ยืน 2 ขาหลัง มีหาง 2 หาง และโปกผ้าสีแดง แต่มักมีลำตัวเป็นสีแบบ Japanese Bobtail รวมถึงปีศาจแมวยักษ์ข้างหลังที่ดูเหมือนเป็นพลังความอาฆาตของบาเคะเนะโกะ ดังตัวอย่างในภาพที่ 17 และภาพที่ 30

ภาพที่ 30 Actor triptychs

ที่มา : Kuniyoshiproject. (2006). Actor triptychs 1835, Part I. เข้าถึงเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2562
เข้าถึงได้จาก

[http://www.kuniyoshiproject.com/Actor%20triptychs%201835,%20Part%20I%20\(1-3\).htm](http://www.kuniyoshiproject.com/Actor%20triptychs%201835,%20Part%20I%20(1-3).htm)

ท่าทางของบาเคะเนะโกะที่ศิลปินวาดออกมานั้นมักอยู่ในท่ายืนด้วย 2 ขาหลัง และ 2 ขาหน้า ตุ๊กต้ายกกำลังโบกมืออยู่ ประหนึ่งกำลังเต้นรำกันอย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ในภาพที่ 17 และ 30 ที่ยกตัวอย่างมานั้น มีเงามืดลักษณะคล้ายหัวของแมวที่แลบลิ้นออกมาเหมือนกำลังเลียอะไรบางอย่างในจานซึ่งปรากฏอยู่ในตะเกียงไฟ (ภาพที่ 31, 32) เหตุการณ์นี้สอดคล้องกับความเชื่อของคนที่ป่วนเกี่ยวกับตำนานของปีศาจแมวอีกตนหนึ่งที่เรียกว่า “เนะโกะมะตะ” โดยเป็นร่างพัฒนาต่อจากบาเคะเนะโกะ มีพลังมากกว่า หางยาวกว่า คนที่ป่วนมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานของเนะโกะมะตะว่า ครั้งหนึ่งในสมัยเอโดะ มีบุตรสาวของท่านโชกุนเป็นสาวงาม เธอเลี้ยงแมวดำตัวหนึ่ง มันมักอยู่กับเธอไม่ห่างกาย จากนั้นมาไม่นานเธอเริ่มป่วย รักษาเท่าไรก็ไม่หาย จนท่านโชกุนทำใจในการสูญเสียลูกสาวอันเป็นที่รักไว้แล้ว ทว่าในวันรุ่งขึ้นเธอกลับหายดีเป็นปกติทั้ง สร้างความดีใจและงุนงงเป็นอย่างยิ่ง

แม้จะได้ลูกสาวกลับมา แต่เธอก็มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลายอย่างโดยเฉพาะการชอบสั่งให้เติมน้ำมันตะเกียงบ่อย ๆ จนคืนหนึ่งท่านโชกุนลักลอบเข้าไปแอบดูก็พบว่าลูกสาวของตนกำลังเลีย

น้ำมันตะเกียงอย่างเอรีดอรร้อย ด้วยใบหน้าที่เปลี่ยนไป ไม่ใช่ดวงหน้าที่ดังตาม แต่กลับกลายเป็น ใบหน้าของปีศาจแมว ท่านจึงบุกเข้าไปทำร้าย ฟันด้วยดาบเล่มยาว และสั่งให้ซำรับใช้ออกกระจาย กำลังแกะรอยเลือดตามหาตัวมัน ทำให้มาพบศพของปีศาจแมวคำที่มี 2 หาง นอนทับอยู่บนซากศพ ของลูกสาวตนเองที่ได้ถูกรื้ออันตรงกับห้องนอนของนาง

ซึ่งความจริงแล้วบุตรสาวของท่านโชกุนได้เสียชีวิตไปแล้ว และเนะโกะมาตะก็ได้แปลงร่าง เลียนแบบนางเพื่อใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในแบบมนุษย์ หรือตัวของมันคือต้นเหตุที่ทำให้นางป่วยตาย เพื่อหวังยึดร่างนั่นเอง (Agarij, 2560)

อีกทั้งในบางตำนานก็เล่าว่า เนะโกะมะตะสามารถพ่นไฟได้ จึงเป็นที่มาของความเชื่อคน ญี่ปุ่นที่ว่า หากเกิดเหตุเพลิงไหม้ ก็จะมีคนที่เป็นฝีมือของเนะโกะมะตะอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้คน ญี่ปุ่นที่คิดจะเลี้ยงแมวจึงมักตัดหางของแมวออกเพื่อไม่ให้กลายเป็นปีศาจแมว และจะได้ไม่มีเหตุเพลิง ไหม้เกิดขึ้น

ภาพที่ 31

รายละเอียดจากภาพ

Gojusan eki Okazaki

ภาพที่ 32

รายละเอียดจากภาพ

Actor triptychs

ที่มาของความเชื่อที่ว่า เนะโกะมะตะเป็นต้นเหตุของเพลิงไหม้ มาจากตำนาน โกะโตะกุ เนะโกะ (五徳猫, Gotoku-Neko) หรือ ปีศาจแมวขาตั้งหม้อ ที่มาของตำนานโกะโตะกุเนะโกะนั้นดู น่าตลกมากกว่าน่ากลัว โดยในตำนานนั้น มีศัพท์แสดงอยู่ 1 คำ คือ อะคะเนะโกะ (赤猫, Aka-Neko) หรือ แมวแดง ซึ่งมีความหมายว่า การลอบวางเพลิง จนเกิดเป็นประโยคที่ว่า “赤猫を這わせる, Aka-Neko wo hawaseru” แปลว่า แมวแดงกำลังคลานเข้ามา สำหรับบ้านเมืองในสมัยเอโดะนั้นการ

ลอบวางเพลิงถือเป็นการผิดร้ายแรงถึงขั้นลงโทษประหาร เนื่องจากผู้คนในสมัยนั้นยังคงสร้างบ้านด้วยไม้และกระดาษ ซึ่งเป็นวัสดุที่ติดไฟได้ง่าย

ครั้งหนึ่งในสมัยอดีตจักรพรรดิ โกโตะบะ อดีตข้าราชการจากเมืองชินาโนะ (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดนางาโนะ) นามว่า ยูกินางะ ผู้ซึ่งได้รับยกย่องในด้านความรู้เกี่ยวกับดนตรีโบราณ และถูกเชิญตัวให้เข้าร่วมการสนทนาในเรื่องดนตรี และในตอนนั้นเขาก็ลืมกระบวนท่าการเต้นรำ 7 ประการไป 2 ท่า หลังจากนั้นมาเขาจึงถูกตั้งฉายาว่า “พ่อหนุ่ม 5 ประการ” ต่อมาเขารู้สึกผิดหวังจากความผิดพลาดของตน จึงตัดสินใจละทิ้งหน้าที่แล้วออกบวชเป็นพระแทน

คำว่า โกโตะกุ ในภาษาญี่ปุ่น หมายถึง ขาตั้งหม้อแบบสมัยก่อน ซึ่งเขียนด้วยตัวอักษรคันจิ 2 ตัวนี้ 五徳 นอกจากนี้ คำว่าโกโตะกุที่เขียนด้วยคันจิเหล่านั้นยังมีอีกความหมายหนึ่งว่า “คุณธรรม 5 ประการ”

โกโตะกุนั้นมีหลายรูปร่าง แต่ที่มักเห็นมากที่สุดคือ รูปร่างเป็นฐานกลม ๆ มีขา 3 ขา (ภาพที่ 33) ซึ่งโกโตะกุ มักปรากฏอยู่บนหัวของโกโตะกุเนะโกะตามภาพวาด และหากสังเกตที่โกโตะกุเนะโกะจะเห็นว่ามี 2 หาง ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเนะโกะมะตะ ดังนั้นการนำโกโตะกุไปวางไว้บนหัว เช่นนั้นเปรียบเสมือนคำสาป トラバปอย่างหนึ่ง นี่จึงเป็นที่มาของชื่อ “โกโตะกุเนะโกะ หรือ ปีศาจแมวขาตั้งหม้อ”

ภาพที่ 33 โกโตะกุ หรือ ขาตั้งหม้อ

ที่มา : <https://item.rakuten.co.jp/t4u/masamitsu5-11/>

ภาพวาดเนะโกะมะตะในร่างของโกโตะกุเนะโกะ หาดูได้ยากมาก เนื่องจากเป็นปีศาจที่มีความคล้ายเนะโกะมะตะอยู่แล้ว ศิลปินหลายท่านรวมถึงคุนิโยะซึจึงเลือกที่จะวาดเนะโกะมะตะแทน

แต่อาจวาดในลักษณะที่กำลังพ่นไฟอยู่ เพื่อให้นึกถึงตำนานของโกโตะกุเนะโกะ และสอดคล้องกับความเชื่อของคนญี่ปุ่นในสมัยเอโดะ (ภาพที่ 35) แต่ก็มีศิลปินบางท่านที่สร้างสรรค์ผลงานภาพวาดโกโตะกุเนะโกะออกมาให้เห็น เช่น ผลงานภาพพิมพ์ปีศาจของ โทริยามะ เซกิเอ็น (ภาพที่ 34)

ภาพที่ 34 Gotoku Neko (Toriyama Sekien)

ที่มา : <http://bakeneko.yokochou.com/bakeneko-teiou.htm>

ภาพที่ 35 เนะโกะมะตะกำลังพ่นไฟ (Utagawa Kunisada)

ที่มา : <https://www.tofugu.com/japan/ukiyo-e-cats-in-japanese-art/>

นอกจากนี้ในภาพที่ 17 30 และ 35 ตัวละครที่อยู่ตรงกลางภาพที่มีหูแมว ผมยาวคล้ายผู้หญิงดูเหมือนร่างแปลงมนุษย์ของบาเคะเนะโกะ ซึ่งสาเหตุที่ศิลปินเลือกใช้เพศหญิงเป็นตัวแทนร่างแปลงของบาเคะเนะโกะนั้นมีที่มาจากเรื่องเล่าที่น่ากลัวในสมัยเอโดะ คือ เรื่องเล่าโสเภณีบาเคะเนะโกะ ซึ่งมีบันทึกในสมัยเอโดะว่า มีชาмуไรคนหนึ่งมาเที่ยวเล่นในเมือง แล้วพบกับโสเภณีคนหนึ่ง เธอออกมาต้อนรับลูกค้าพาขึ้นห้องนอน มอบบริการให้อย่างเต็มที่ จนกระทั่งกลางดึกชาмуไรคนนั้นสะดุ้งตื่นขึ้นมาไม่เห็นเธอ จึงรีบหันมองหาหล่อน แต่แล้วก็เกิดเสียงประหลาดขึ้นที่ข้างหลังฉากม่านกัน เขาชำเลืองแอบลักลอบดูผ่านรูม่าน ภาพที่เห็นคือ โสเภณีคนนั้นกำลังนั่งหันหลังทำอะไรบางอย่าง พอเธอหันหน้ามาปะทะกับแสงไฟจากไส้ตะเกียง พบว่าใบหน้าของเธอนั้นเปลี่ยนไปจากโสเภณีรูปร่างงามที่ร่วมรักกันเมื่อครู่ กลายเป็นปีศาจแมวที่กำลังกินพลาสติก ๆ พร้อมเลือดที่เลอะอยู่เต็มใบหน้า

เรื่องสยองขวัญนี้แพร่กระจายไปทั่วเมือง เรื่องราวถูกดัดแปลงเพิ่มเติมขึ้น บ้างก็ว่ามันกินลูกค้าที่มาใช้บริการแทนพลาสติก หรือเศษอาหารและซากหนูเน่า และเล่ากันต่อไปอีกว่า ปีศาจแมวมีเรือนร่างแบบมนุษย์ แต่มีศีรษะเป็นแมว หรือเป็นแมวทั้งตัว แต่ใช้วิธีแปลงร่างเลียนแบบมนุษย์ในยามค่ำคืน คนญี่ปุ่นเชื่อกันว่าพวกมันสามารถทำงานได้หลากหลายเหมือนมนุษย์ อาทิ พนักงานบริการแม่บ้าน และโสเภณี

เรื่องเล่าถูกตอกย้ำว่าเป็นเรื่องจริง เพราะเป็นคำให้การจากคนที่หนีรอดมาจากโรงแรมระทึกขวัญ มักยืนยันหนักแน่นว่าตนเองได้พบเจอกับสิ่งเหนือธรรมชาติจริง ๆ จากปากต่อปากกลายเป็นว่า มีคนพบเจอปีศาจแมวตนนี้กันมากขึ้น จนเรื่องราวโสเภณีปีศาจแมวจึงถูกนำไปสร้างเป็นบทละครคาบูกิเช่นกัน ทั้งยังนำเสนอผ่านผลงานศิลปะประเภทภาพพิมพ์ต่าง ๆ ดังที่ยกตัวอย่างและกล่าวถึงข้างต้น (Agarij, 2559)

บทที่ 5

ผลการศึกษา

จากผลการศึกษาเรื่องแนวความคิดที่ปรากฏในภาพวาดแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพแมวของอุตะงะวะ คุนิโยะชิ รวมถึงอิทธิพลของแมวที่มีต่อความคิด ความเชื่อ ของคนญี่ปุ่น เพื่อเป็นองค์ความรู้ใหม่ให้กับผู้ที่ต้องการจะศึกษาเกี่ยวกับภาพวาดแมวต่อไป ซึ่งผลการวิจัยพบว่าแมวในความคิด ความเชื่อของคนญี่ปุ่นสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ แมวธรรมดา และแมวที่มีได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 แมวธรรมดา แมวเป็นสัตว์ที่เข้ามาประเทศญี่ปุ่นมาตั้งแต่สมัยนารา แมวถูกนำมาเลี้ยงเพื่อเอาไว้จับหนู แมวจึงมีประโยชน์ต่อคนญี่ปุ่น ทำให้แมวได้รับยกย่องให้เป็นสัตว์มงคล โดยแมวสายพันธุ์ Japanese Bobtail เป็นแมวมงคลสำหรับคนญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังคนญี่ปุ่นยังกำหนดลักษณะของแมวมงคลไว้ว่า ต้องมีขน 3 สี คือ สีดำ น้ำตาลและขาว หางสั้น มักปรากฏตัวในนิทานพื้นบ้านของญี่ปุ่นรวมถึงภาพวาดของศิลปินญี่ปุ่น

5.2 แมวที่มีได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อ แมวในประเภทนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ แมวมงคลและแมวปีศาจ กล่าวคือ

5.2.1 มะเนะกิเนะโกะ หรือแมวกวัก เป็นแมวที่พัฒนามาจากลักษณะเด่นของแมวมงคลตามความเชื่อของคนญี่ปุ่น โดยเฉพาะหางสั้นกุดอันเป็นเอกลักษณ์ แมวกวักออกมาในลักษณะของรูปปั้น คนญี่ปุ่นนิยมนำรูปปั้นแมวกวักไปตั้งไว้ตามหน้าร้านค้าเพื่อเรียกลูกค้า เงินทอง ให้เข้าร้านเยอะ ๆ

5.2.2 แมวปีศาจ ความเชื่อเกี่ยวกับแมวปีศาจของคนญี่ปุ่นสามารถแบ่งออกได้อีก 2 ประเภท ดังนี้

5.2.2.1 บาเคะเนะโกะ บางครั้งก็เรียกกันว่า “แมวปีศาจ” หรือ “แมวผี” แต่คำจำกัดความที่เข้าใจได้ง่ายและดีที่สุด คือ “แมวกลายร่าง” บาเคะเนะโกะเป็นผีประเภทโยโค (สิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ) ตามตำนานเล่าว่าพอแมวแก่ตัวลงพวกมันจะกลายร่าง เริ่มต้นจากการเดินด้วยขาหลัง 2 ข้าง พวกมันสามารถแปลงร่างเป็นมนุษย์ และบางครั้งก็พูดภาษามนุษย์ คนญี่ปุ่นเชื่อกันว่าการแปลงร่างนั้น จะทำให้ บาเคะเนะโกะมีความสุขมาก พวกมันมักจะโผล่ผ้าเช็ดปากไว้บนหัว และเดินรำกัน ดังที่เห็นในผลงานภาพวาดหลายภาพที่มีแมวยืน 2 ขา บางภาพปรากฏร่างแปลงของแมวปีศาจที่คล้ายมนุษย์ในลักษณะของผู้หญิง ซึ่งการที่ศิลปินมักวาดร่างแปลงของแมวปีศาจให้อยู่ในลักษณะของมนุษย์ผู้หญิง เพื่อจะสื่อถึงตำนานโศกณิบาเคะเนะโกะ หนึ่งในตำนานที่โด่งดังที่สุดในสมัยเอโดะ

5.2.2.2 เนะโกะมะตะ คือ บาเคะเนะโกะที่เพิ่มพลังขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง ตำนานของเนะโกะมะตะนั้นมีต้นกำเนิดเดียวกันกับบาเคะเนะโกะ โดยเป็นแมวปกติที่ยืนด้วย 2 ขา หลัง เนะโกะมะตะเป็นแมวที่แก่ที่สุดและมีรูปร่างใหญ่ที่สุด อีกทั้งมีหางยาว ฟันไฟได้ และสามารถพูดภาษามนุษย์ได้มากกว่าบาเคะเนะโกะ พวกมันใช้ความสามารถนี้ในการสร้างความหายนะในชีวิตมนุษย์ โดยเนะโกะมะตะถูกคนญี่ปุ่นมองว่าเป็นสาเหตุของไฟไหม้ในสมัยเอโดะ ในบางตำนานได้กล่าวถึงความสามารถในการฟันไฟของเนะโกะมะตะว่า มีต้นกำเนิดจากโกะโตะกุเนะโกะ แมวปีศาจที่มีขาตั้งหม้ออยู่บนหัว ปัจจุบันตำนานของแมวปีศาจตอนนี้ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในความเชื่อของคนญี่ปุ่น

แมวเป็นสัตว์ที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนญี่ปุ่นมาอย่างยาวนาน ซึ่งแนวความคิดเหล่านี้ได้ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคนญี่ปุ่นในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเลี้ยงแมวเพื่อเสริมสิริมงคลให้แก่ชีวิตของตัวเอง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพวาด หรือรูปปั้น รวมถึงการแต่งตั้งวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ของทุกปี ให้เป็น “วันเนะโกะโนะฮิ (猫の日, Neko no Hi)” หรือ “วันแห่งแมว” เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแมวที่มีต่อคนญี่ปุ่นนั่นเอง

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสารตีพิมพ์ภาษาไทย

จิราภรณ์ วิหวา และ สลิลลา มหันต์เชิดชูวงศ์. (2556). **เหมียวอินเจแปน**. กรุงเทพฯ: โพลก้าดอต.

ซิเอโกะ ฮิโรตะ. (2554). **สิ่งมงคลญี่ปุ่น**. แปลโดย กิ่งดาว ไตรยสุนันท์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.

มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์. (2532). **ประวัติศาสตร์ศิลปะญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยุทธะคะ ทะชะวะะ. (2529). **ประวัติวัฒนธรรมญี่ปุ่น : ภาพโดยทั่วไปอย่างกว้างๆ**. แปลโดย ปรียา อิงคามิรมย์. กรุงเทพฯ: กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น.

วรรณพร ผมทอง. (2559). **แมวครองโลก**. กรุงเทพฯ: สเด็ปส์ อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เหมพันธ์ เหมวรรณนันท. (2548). **แมว**. นนทบุรี: ฐานเกษตรกรรม.

James Jackson Jarves. (2545). **ขำเลียงแลศิลปะญี่ปุ่น**. แปลโดย กิติมา อมรทัต. กรุงเทพฯ: สถาบันการแปลหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

หนังสือและเอกสารตีพิมพ์ภาษาอังกฤษ

Basil William Robinson. (1982). **Kuniyoshi: The Warrior Prints**. Michigan: Cornell University.

ข้อมูลจากเว็บไซต์

กุลภัทร กล้าธนกาญจน์. (มปป.). **UTAGAWA KUNIYOSHI**. เข้าถึงเมื่อ 9 พฤษภาคม 2561
เข้าถึงได้จาก <http://pubhtml5.com/yunn/hxpm>

Gpinkupanter. (2561). **ญี่ปุ่น อะไรๆ ก็ “แมว”**. เข้าถึงเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2561. เข้าถึงได้
จาก http://anitime.in.th/scoop/cat-of-japan/?fbclid=IwAR0rsyorqFYf_2L-HeiF3pm1ril3P85lGlaD-ArWy3MekbeiqyrtRItYIEE

Nine-thing glass. (2556). **ศิลปะของญี่ปุ่น**. เข้าถึงเมื่อ 9 พฤษภาคม 2561 เข้าถึงได้จาก
<http://nopparat35080.blogspot.com/2013/08/4-1.html>

Ntsfarm. (2555). ประวัติความเป็นมาของแมว. เข้าถึงเมื่อ 9 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก

<http://www.ntsfarm.com/article/3/ประวัติความเป็นมาของแมว>

WahooArt. (2004). **The ghost of Taira Tomomori**. Accessed January 24 2019.

Available from <https://es.wahooart.com/@/8XZ3TP-Utagawa-Kuniyoshi-El-fantasma-de-Taira-Tomomori>

William Pearl. (2006). **Kuniyoshi Project**. Accessed November 22 2018. Available

from <http://www.kuniyoshiproject.com>

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	นายปราชญา แก้วสงศรี
วัน เดือน ปีเกิด	17 เมษายน พ.ศ. 2540
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	4/4 ซอยเซ่งกี้ (เจริญกรุง 78) แขวง/เขต บางคอแหลม กรุงเทพฯ 10120
หมายเลขโทรศัพท์	098-365-7793
E-mail Address	k.prachaya.junior@gmail.com
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2556	จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดสุทิวราราม กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2558	จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดสุทิวราราม กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2558 – ปัจจุบัน	กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีอักษรศาสตรบัณฑิต วิชาเอกเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

แบบโอนลิขสิทธิ์ภาคนิพนธ์

เอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ข้าพเจ้า	นายปราชญา แก้วส่งศรี
นักศึกษาชั้นปีที่ 4	วิชาเอกเอเชียศึกษา วิชาโทภาษาญี่ปุ่น
ชื่อสารนิพนธ์	แนวความคิดที่ปรากฏในภาพแมวของอุตะงะวะะ คุนิโยะชิ
ชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์นวัต เลิศแสงกิจ
ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้	4/4 ซอย เซ่งกี (เจริญกรุง 78) แขวง/เขต บางคอแหลม กรุงเทพฯ 10120
หมายเลขโทรศัพท์	098-3657793

ลิขสิทธิ์ของภาคนิพนธ์อันเป็นผลมาจากการศึกษาเล่าเรียนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรระดับปริญญาบัณฑิต ข้าพเจ้ายินดีโอนลิขสิทธิ์ตามมาตรา 17 วรรค 2 แห่งราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2547 เป็นของคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีกำหนดตลอดอายุการคุ้มครองสิทธิ์

ลงนามผู้โอน.....

(.....)

ลงนามผู้รับโอน

(.....)